

TACHE PAPAHAGI

CERCETĂRI ÎN MUNȚII APUSENI

Extras din GRAI ȘI SUFLET, revista
„Institutului de filologie și folclor”.

BUCUREȘTI

TACHE PAPAHAĞI

CERCETĂRI ÎN MUNȚII APUSENI

Extras din GRAI ȘI SUFLET, revista
„Institutului de filologie și folclor”.

BUCUREȘTI

1925

Sostului meu profesor,

D-lui I.-A. Candrea,

recunoștință

CERCETĂRI ÎN MUNȚII APUSENI

In spre vestul liniei ferate Alba-Iulia—Teiuș, după o mică întindere de pământ șes și mănos, terenul devine din ce în ce mai accidentat. Incepînd dela Ighiu, se ridică șiruri de dealuri și munți, pe alocurea stîncoși și prăpăstioși, formînd văi în lungul cărora stau adăpostite sate romînești: sînt așa numiții *Munți Apuseni* care se prelungesc spre v.-nv., pentru ca, trecînd peste Dealul-mare (975 m.) lîngă care se înalță Dealul-fetei (1145 m.), să formeze Țara Abrudului care face parte tot din Munții Apuseni.

Prin „Munți Apuseni“ însă nu înțelegem chiar țara propriu zisă a Moșilor, căci atît sub raportul denumirii geografice cît și din punct de vedere al altor considerațiuni etno-lingvistice, țara Moșilor e redusă ca teritoriu și ca entitate la un număr restrîns de comune retrase și împrăștiate prin văile, coastele și pe umerii acestor munți. Geografia umană a Munților Apuseni ne determină să împărțim populația lor în două categorii bine distincte: în *Moși* și *Mocani*. Primii se pot subdivide în două clase: Moși propriu ziși, care se ocupă mai mult cu industria lemnului, și *Minerii* sau *Băieși* din imediatele împrejurimi ale Abrudului.

Mocanii în genere se găsesc în regiunea sud-vestică a Abrudului, pe cînd Moșii locuiesc răsfirați în accidentatul teren al Arieșului, la vest de Cîmpeni.

Pentru aceste considerațiuni voi da mai întîi o sumară descriere asupra Mocanilor, pentru ca apoi să mă opresc asupra Moșilor.

MOCANI

Ighiul, centrul plasei cu același nume, e punctul inițial al acestei regiuni mocănești care formează două mici ramificațiuni, avînd fiecare caracteristicile lor : prima e însăși valea Ampoiului, și anume începînd din satele Micești-Șard pînă la izvoarele acestui rîuleț, unde găsim risipite satele Valea-Dosului și Trîmpoiele; a doua ramificațiune se prelungește mai la nord, și pe valea ei se văd împrăștiate pe distanțe mari comunele Mogoș și Intregalda.

Din punct de vedere al geografiei fizice, aceste două ramificațiuni se deosebesc una de alta prin faptul că a doua, cu toate că și ea e deluroasă, presintă totuși o înfățișare lină și larg deschisă; valea Ampoiului însă e șerpuitoare și-i închisă între două lanțuri de dealuri, ceea ce contribuie ca orizontul ei să fie redus. Pe lîngă aceasta, pămîntul văiei Ampoiului nu e productiv, fiind mai mult pietros și întru cîtva păduros, pe cînd în regiunea Mogoșului mai toate dealurile sînt arabile.

Aceste două considerațiuni par a explica în de ajuns diferențierea ca tipuri de sate pe care o constatăm la aceste două ramificațiuni mocănești, deși, în general, amîndouă ne înfățișează același element etnic ca tip fizic. Toate satele de pe valea Ampoiului: Șard, Tăuți, Găureni, Poieni, Prisaca Galați, Feneș, Pătrunjel presintă un singur tip, cu casele concentrate pe o mică porțiune de pămînt. Excepție dela acest tip face Metieșul din fața Găurenilor, dar mai ales Valea-Dosului și Trîmpoiele, a căror răsfrîrare se explică nu numai prin faptul că sînt sate păstorești, ci și prin acela că dispun de un teritoriu mai întins, mai accidentat și bogat în pășuni.

În adevăr, configurația geografică a părții superioare a Ampoiului, și anume a regiunii unde sînt așezate aceste două sate, e cu totul neprielnică formațiunei de sate concentrate ca tip, întru cît această vale, începînd dela Zlatna în sus, devine din ce în ce mai strîntă, închisă fiind de amîndouă părțile de șiruri de dealuri-munți. Valea-Dosului, bunăoară, care e mai întortochiată decît Ampoiul, nu ofere nicăeri

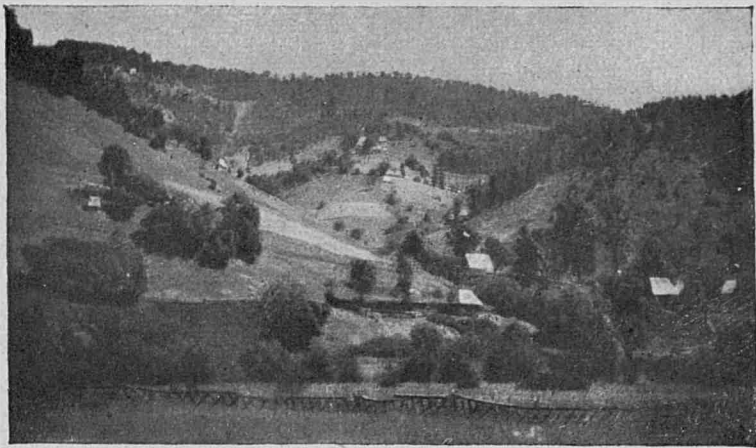
vre-un loc mai deschis, măcar o poiană care ar fi putut permite concentrarea unui număr oarecare de case; așa că satul cu același nume e risipit în lungul șoselei pe o distanță de 16 km. Rar se văd câte trei, patru case laolaltă, cele mai multe fiind isolate unele de altele pe o rază de 500-1000 m. Ceva mai mult: cea mai mare parte a caselor sînt cățarate pe umerii rotunzi ai dealurilor, așezată fiecare în mijlocul „moșiei“ de care poate îngriji mai bine fiind lîngă ea. Pe de altă parte, dat fiind felul lor de vieață, de a fi legați, iarna-vara, de bucata de pămînt pe care o stăpînesc, era firesc ca cele mai multe familii să-și stabilească locuința fiecare pe cîte un deal sau vâlcea, pentru ca astfel și îngrijitul vitei sau al celor cîteva oi de care dispun să devie pentru fiecare casă mai ușor, mai eftin și mai bun.

Regiunea izvoarelor Ampoiului e mai mult muntoasă decît deluroasă și este acoperită cu dese și întinse păduri de fag. Totuși dealurile ofer un pășunat abundent, ceea ce contribuie ca și păstoritul să fie mai pronunțat decît pe valea Ampoiului. În Valea-Dosului și mai ales în „hotarul“ Trimpolelelor pase turme mari de oi și tot aci găsim și adevărate *muntărițe*. Și în satele de pe valea Ampoiului se poate constata păstoritul, dar în stare cu totul rudimentară: familiile comunei își strîng toate oile de care dispune fiecare și formează una ori două turme de oi sau și de capre — întru cît pădurile acestor sate sînt de stejar și gorun — care, sub îngrijirea unui cioban, pase de obicei în împrejurimile satelor anume destinate. În timpul iernei fiecare proprietar își hrănește oile cu finul sau otava cosită în timpul verei, iar în satele din sud-estul Zlatnei le mai hrănesc și cu frunză uscată de sălcii. Pentru aceasta, locuitorii din valea Ampoiului sădesc anume sălcii, ale căror ramuri le taie pe la sfîrșitul verei pentru ca frunza lor uscată să înlocuească lipsa de fin. Că păstoritul va fi fost în trecut mai dezvoltat și în această regiune, aceasta pare să reiasă din răspunsul pe care mi l-a dat un bătrîn din Găureni, spunîndu-mi că altădată erau turme mari de oi și că acum „s'ò micit“ ca număr.

Sub aspectul acesta, Mogoșul, ca și Intregalda, se prezintă mai bine: în afară de sămănăturile deluroase pe care le are, păstoritul se practică relativ pe o scară întinsă. N'am putut cerceta însă mai de aproape nici această comună pentru următoarele motive: Mogoșul este răspîdit în lungul văiei sale pe o distanță de aproape 25-30 km., formînd la depărtări de 3-4 km. grupuri de case numeroase, cum sînt de exemplu Bîrleștii, Mămăliganii, Micleștii, Negreștii, etc. — centre care, dacă le-am raporta la configurația satelor românești din alte regiuni, ar putea forma fiecare aparte cîte un sătuleț; pe lîngă această formațiune, se mai zăresc pe umerii, ca și pe vîrfurile mai tuturor dealurilor, mici grupuri de case sau chiar case răzlețe, încunjurate de ogoare sau pologuri care formează „moșia“ respectivă. În atari condițiuni, evident că asemenea regiuni mocănești necesită, pentru o aprofundată și cît mai completă studiere etno-lingvistică și folklorică, chiar din partea unui cercetător experimentat, timp îndelungat și multă abnegație de sine: numai Mogoșul, bunăoară, cere pentru o astfel de monografie cel puțin o vară întreagă, fără a ne mai gîndi la cele ce ne poate oferi vieața de iarnă. Aceasta fiind realitatea, încă de acum ne putem face o idee cît devin mai anevoioase atari cercetări în țara popriu zisă și cu totul originală a Moșilor.

Înainte de a trece la aceștia, voi releva cîteva caracteristice ale aspectului etnografic pe care ni-l prezintă vieața Mocanilor.

Un prim amănunt care frapează înainte de toate pe un cercetător este portul unei opinci, originală dintr'un punct de vedere, care constituie elementul cel mai pitoresc al întregii înfățișări: e așa numitul *gurgui* — vîrful opincei — înalt de cel puțin un lat de mîna și cu fața întoarsă puțin spre latura interioară a piciorului (cf. planșa VII, 1). Acest fel de opinci le poartă deopotrivă bărbați și femei, dar cu o tendință mai pronunțată la femei ca gurguiul opincilor lor să fie ceva mai mare și mai înalt decît la bărbați. Gurguiul acesta caracterizează în deosebi pe Prisăcani și pe cei din

1. Vedere din valea mijlocie a Gârdei: o parte a Scărișoarei-de-sus împrăștiată pe versaturile apusene din apropierea Ghețarului.

2. Partea superioară a satului Neagra risipită pe versantul sud-estic al Măgurei.

Găureni care îl poartă cu o deosebită mândrie, spre deosebire de celelalte sate unde, din cauza influențelor orășenești venite din spre Alba-Iulia, ca și din spre Zlatna, e pe calea dispariției sau, dacă se menține, e departe de a atinge dimensiunile pline de originalitate ale gurguiului prisăcan ori al celui din Găureni. Gurguiul îl mai constatăm și la cealaltă ramificațiune mocănească, și anume în Mogoș; dar formațiunea gurguiului mogoșan constituie cel mai bun criteriu de a putea distinge pe un Mocan dacă e din Mogoș sau de pe valea Ampoiului, deși în tipul fizic al acestor două ramificații, care e unul și același, domină în general culoarea blondă și ochii albaștri. Gurguiul opincei mogoșene e bine vîrfuit și stă aproape drept în sus (cf. pl. VIII, 2).

O altă notă caracteristică a regiunii e distincțiunea ce se constată între femei și fete, mai ales în zile de sărbători sau dumineci: fetele umblă cu părul împletit la spate și cu capul gol, pe cînd femeile măritate, de orice vîrstă, împletesc părul de pe partea superioară a capului într'o cosiță lăsată pe frunte deasupra ochiului drept și petrecută după urechea dreaptă ca să formeze la spate un tot întreg cu restul părului; pe lîngă aceasta, toate umblă acoperite, fără ca năframa de pe cap să le ascundă împletitura de pe frunte.

Portul în genere nu presintă nimic deosebit. Bărbații umblă îmbrăcați în cămașe albă de in sau cînepă, cu cioareci de lînă strîmți, purtînd pe cap cunoscuta pălărie neagră și cu borduri mici pe care o poartă și așa numiții *Ungureni*. Femeile poartă cămașe albă lungă, cite o păreche de zaghii, iar în loc de ciorapi au cioareci de lînă.

Industria casnică e cu totul neînsemnată; ea se reduce la strictul necesar al casei. Din cauza lipsei de ape mai mari, cu ajutorul cărora să poată forma căderi trebuincioase pentru vîltori, bunăoară, țesăturile lor sînt rudimentare. În trăsături generale toate satele de pe valea Ampoiului au, din punct de vedere economico-social, un aspect sărăcăcios: case sau, mai bine zis, adăposturi mici și cele mai multe acoperite cu stuf — iată satele lor.

Ceea ce m'a frapat și mai mult e sărăcia folklorică pe care am constatat-o mai la fiecare pas, chiar în Prisaca și Găureni, care mi-au părut a fi mai interesante și unde am luat contact și cu persoane bătrâne cu părul alb ca fuiorul. Relevez un singur cas. Ducîndu-mă pe un deal de lingă Prisaca, văd o nevăstă care își lăsase jos copilașul de vre-o cîteva luni în arșița soarelui, tocînd la o mică distanță alături de o bătrînă. Notez că în apropiere erau destui arbuști umbroși. Intrebînd-o de ce nu-l eulcă la umbră, mi-a răspuns că vin șerpîi și-l sug.

— Cum îl sug! Poate îl mușcă, sau îl omoară.

— Șerk'i nu mușcă copii miçi; lor le plăce laptele și vin la copii de țîță și-i sug.

Inercarea mea de a continua convorbirea în domeniul unor asemenea credințe n'a avut nici un rezultat.

IMPREJURIMILE ABRUDULUI

Pornind din Zlatna, treci prin Valea-Dosului și urci șoseaua șerpuitoare și încîntătoare în umbra răcoroasă a unei dese păduri de fagi înalți și luminoși pînă pe Dealul-mare, de unde, în lungul unei văi cu priveliști frumoase, cobori prin Bucium-cerb spre Abrud, centrul Băieșilor. În împrejurimile acestui orașel, care te frapează prin expresivitatea unui naționalism pronunțat, sînt așezate următoarele sate: Corna, Bucium-cerb, Bucium-sat, Bucium-izbita, Bucium-șasa, Bucium-poieni, Bucium-muntari (toate spre sud-est); Abrud-sat, Cărpiniș, Sohodol, Peleş și Roșia (toate spre nord-est).

Pe cit de interesantă e această regiune din punct de vedere al industriei aurifere, ca și sub aspectul istoric în legătură cu luptele ce s'au dat în 1848 mai ales în Bucium-cerb între Moți și Unguri, pe atîta-i lipsită de importanță sub raportul lingvistic și folkloric. Din cauza ocupațiunei, la care se pot adăuga efectele frămîntărilor politico-naționale ale cunoscutelor evenimente istorice, toate aceste sate astăzi pot fi socotite ca definitiv și complet pierdute pen-

tru evoluția istorică a dialectologiei romine, întru cât modernizarea a contribuit nu numai la unificarea și literarisarea graiului lor, ci și la uitarea a tot ce e tradiție, credință, literatură, etc. În comparație cu rezultatele cercetărilor mele în alte regiuni dialectale, a trebuit să fac multe eforturi ca să pot culege acele câteva sărăcăcioase și foarte palide specimenne pe care le dau la *texte*; și aceasta nu din cauza firei lor cam puțin deschisă și oarecum neospitalieră, ci din cruda realitate că vieța acestor sate e lipsită de literatură folklorică ce ar putea prezenta vre-un interes deosebit. Singura știință dintre cele afirmate care ar putea fi oarecum multumită în rezultatele cercetărilor sale ar fi *arheologia*: făcându-se explorări temeinice cred că s'ar putea descoperi lucruri interesante privitoare, bunăoară, la vieța romană în aceste regiuni aurifere. Evident că nu intră în cadrul articolului acesta descrieri referitoare fie la galeriile romane subterane din Roșia, ori la vieța economico-socială a acestei regiuni, etc. Relevez numai că din tot ce m'a preocupat sub raportul etno-filologic n'am putut da de nimic interesant, deși urmărirea diferitelor puncte a fost făcută pas cu pas: din ce ne dau, de pildă, Frînceu și Candrea privitor la graiul abrudean¹ n'am găsit nici o urmă.

MOȘII

Inchipuiți-vă suprafața unei ape întinse în așa fel agitată, încît pe alocurea ai vedea parcă printre rupturi de valuri și fundul pămîntului: iată aspectul geografic al țării Moșilor. Inchipuiți-vă acum pe pantele și umerii valurilor oarecum rotunde, ba chiar și pe creștetele lor, adăposturi omenești răsfrîrate pe întreaga întindere de apă răscolită mai mult sau mai puțin din adîncuri: acestea sînt satele lor. Pentru cine străbate în lung și în lat acest ținut ureînd cele mai multe înălțimi dominante, impresia căpătată corespunde unei realități existente.

¹ *Romîni din Munții Apuseni*, 81.

Puternic și aproape fără întrerupere încercuită de un lanț de munți înalți, țara Moților pare, în urma unei amănunțite studieri geografice, a fi servit, încă din vremea întunecoaselor frământări și amestecuri etnice, de refugiu elementului pitulat aci. Să se urce cineva rînd pe rînd bunăoară pe muntele Călineasa, pe Măgura, pe dealul Dobreasca și pe Fericetul și nu va esita, cred, să-și formeze convingerea că, avînd în vedere diferitele considerațiuni de ordin geografic, social și economic, această regiune cu drept cuvînt poate fi socotită ca un adăpost etnic în fața atîtor viscoliri barbare din epoca de formațiune a poporului român. În afară de valea Vidrei — și întru cîtva și valea Negrei — care e mai deschisă, mai roditoare și plăcută vederei, celelalte cursuri de ape, mai ales dela Albac în sus, ofer priveliști sălbatice și fioroase, cum ar fi Iarba-rea, Gîrda(-seacă), etc., în ale căror ascunzișuri și ramificațiuni stau aciuat locuințe răzlețe de Moți. Exceptînd cursul Arieșului propriu zis în lungul căruia se întinde singura șosea care înlesnește Moților intrarea și ieșirea cu care sau căruțe din țara lor, restul căilor de comunicație cu ținuturile încunjurătoare sînt cu totul reduse și practicabile numai pentru pedestri și cai de munte¹.

Date fiind interesul ca și importanța pe care le prezintă geografia umană a acestui original și oarecum enigmatic colț românesc, voi da o descriere mai amănunțită a diferitelor aspecte ce ne interesează și pe care le-am urmărit mai de aproape în cursul celor patru călătorii făcute în această țară, străbătută în întregime și în multiple direcțiuni pe jos.

S a t e l e. — Incepînd cu orășelul Cîmpeni, care e centrul propriu zis al țării Moților, satele care o formează sînt următoarele: Certeja, Cîmpenii-de-sus, Sohodol, Poieni, Vidrele (de sus, de mijloc, de jos), Ponorel, Secătura, Neagra, Lăzești Albac, Gura-Arăzei, Scărișoara-de-jos, Scărișoara-de-sus, Iarba-rea și Lăpușul.

¹ Pentru tot ce privește aspectul geografic, cf. harta aci anexată.

Așezată pe înălțimi rotunde și roditoare, Certeja ofere priveliști încântătoare, cele mai multe case fiind situate pe dealuri. E singurul sat care, prin configurația extinderii, e cel mai puțin răsfrat, după care urmează Cîmpenii-de-sus, Ponorelul, Vidra-de-jos și Secătura — toate acestea fiind împrăștiate mai mult în lungul apelor. Toate celelalte sînt presărate pe întinderi mari, mai toate casele sau grupurile de case care formează o familie fiind izolate una de alta pe o distanță, ba chiar pe o rază, variind dela 1-3 km., după configurația solului. Urcîndu-te pe muntele Găina, vezi ca într'o panoramă cum Vidra-de-sus stă risipită pe versantul sudic al Bihariei, întinzîndu-se chiar pînă în imediata apropiere a creștetelor sale. Aceeași vedere ne-o presintă și fundul Negrei de pe versantul sudic al Măgurei (cf. pl. 1, 2). Îți face impresia că sînt adăposturi retrase în fața unui potop, trăind parcă complet izolate de tot ce e vieață pămîntescă. În afară de laturea etno-geografică a unor atari așezări, trebuie relevat și aspectul poetic pe care ți-l desfășură. Așa e casul mai ales cu Lăpușul, care ofere cele mai frumoase priveliști, fiind situat ca într'o albie, din mijlocul căreia se înalță un deal rotund și vîrfuit.

Și mai împrăștiat se presintă Albacul și Gura-Arăzei, iar aspectul sub care ni se înfățișează Scărișoarele întrece orice așteptare. Valea Vidrei e mai lină și e acoperită la nord, est și vest cu păduri de fagi. Ceva mai accidentată e valea Negrei. Dar văile Albacului și ale Scărișoarelor sînt abrupte și chiar stîncoase, pămîntul pietros și acoperit numai cu păduri de brad. În lungul apelor sînt foarte puține case; cele mai multe domină, ca niște sentinele, ori stau ascunse pe umerii și versanturile înălțimilor. Centrele lor însă se găsesc în vale și sînt formate din următoarele clădiri: biserică, școala, casa preotului și a învățătorului, cîrciuma, vre-o moară și vre-o cîteva case. În Scărișoara-de-sus, bunăoară, centrul satului care se găsește la confluența Lăpușului și a Gîrdei se compune din : biserică, locuința învățătorului, cîrciumă și încă vre-o patru case; casa preotului, notariatul și jandarmeria sînt cu vre-o doi km. în josul apei.

Pentru a fi și mai bine edificați în această privință, amintesc că pentru prima zi de Paști, de pildă, Scărișoreni cei mai îndepărtați trebuie să pornească de acasă dimineața, pe la orele 7, pentru ca pe la orele 10-11 să fie la biserică; aci prînzesc după terminarea serviciului religios și, plecînd pe la orele 1-2, sosesc acasă tocmai seara, mai ales că merg cu copii și bătrîni. Din cauza acestei configurațiuni geografice, nici școala nu poate progresa, întru cît în timpul iernei copiii ar trebui să aibă un internat lingă școală, de unde să poată pleca doar sîmbăta; altfel, și-ar risca vieața dacă ar încerca să se ducă în fiecare zi la școală.

Casele sînt sărăcăcioase, făcute din birne de lemn, cele mai multe cu o singură despărțitură în interior, toate acoperite cu șindilă și adumbrite de cîte un frasin (cf. pl. II, 2).

La sud-estul Vidrișoarei se găsesc alte două sate: Tomnatecul și Bulzeștii. Intru cît și aceste sate, mai ales Bulzeștii, sînt considerate ca făcînd parte din „moșime“, le-am cercetat și pe acestea alăturîndu-le Moșilor, deși din punct de vedere orografic cel puțin ele fac parte din ținutul propriu zis al Zărandului. Și aceste sate au același caracter ca și Vidrele de exemplu. Bulzeștii e și mai împrăștiat decît Tomnatecul, fiind și un sat mai mare, și amîndouă formează grupuri mai compacte numite „cringuri“, care poartă numele de familie — ca și la Moși. Casele acestora sînt acoperite și cu stuf.

Tipul. — Deși pentru urmărirea și elucidarea problemelor biologice antropologia și, poate, serologia¹ ar fi cele mai indicate momentan în a se pronunța, totuși chiar simplele impresii pe care ți le formează înfățișarea colectivă a unui element etnic pot fi luate în considerațiune. În trăsături generale Moșul îți atrage atenția prin tipul lui caracteristic într'un fel, care-l scoate din cadrul general al tipului românesc: e de statură mijlocie, costeliv și iute, cu o oarecare lipsă de simetrie în regularitatea trăsăturilor feței, nasul

¹ Pentru cercetări serologice în România, cf. revista *Cultura*, I (1924). 224-234.

mai mult neregulat, adică de obicei cam cîrn, ochii de un albastru spălăcit în spre verziu, culoarea de un blond tot spălăcit. bătînd în castaniu. Firește că unele din aceste caracteristice sînt explicabile; n'am putea însă să le trecem pe toate cu vederea. Dacă e costeliv¹ și iute, aceasta se explică și prin faptul că istovitoarea muncă pe care o depune Moțul pentru miserabila lui existență zilnică, urcînd și coborînd dealuri și munți, îl determină, ca și elima de altă parte, la un atare fisic; dar nu ne-am putea gîndi că celelalte trăsături s'ar putea datori de exemplu unui amestec săsesc ori germanic, etc. Nu s'ar putea iarăși recurge la o explicare în sensul că neregularitatea tipului său s'ar datori de pildă felului de vieată muntenească pe care o duce Moțul; căci aproape un trai identic ca geografie umană îl duce și tribul albanes al Gheghilor, ceea ce nu-i împiedecă de a fi cei mai arătoși. mai impunători și chiar mai frumoși dintre toți locuitorii sud-dunăreni ai diferitelor naționalități. Un exemplu din imediata vecinătate a Moțului: traiul Tomnaticenilor se aseamănă cu cel al Moților; totuși tipul lor, cu trăsături regulate, se distinge radical, ducîndu-ne prin albastrul ochilor și prin albul-roz al feței spre o proveniență slavă (cf. pl. VIII, 1).

Portul. — In această privință nu există nici o deosebire între ei și Băieși. Poți totuși cunoaște din ce sat e fiecare după culoarea șiretului cusut în lungul și în afara cioarecilor sau cusut înainte și în dos; se mai pot cunoaște și după culoarea sau țesătura hainei. Rar vezi pe cîte unul îmbrăcat cu *gatiile* ardelenesti (cf. pl. IV, 2). Portul lor național însă îl formează cioarecii de lînă.

Cel femeiesc astăzi nu presintă nici o caracteristică: zaghii nu se mai țes și nici nu se mai poartă, deși arta acestor țesături nu le-a lipsit. *K'eptarele* le cumpără tot din *bold*. Doar cămașa e singurul element al îmbrăcăminteii pe

¹ Om gras printre Moți nu poate fi decît cineva eminamente sedentar: circiumarul sau circiumăreasa, primarul și preoteasa (nu și preotul).

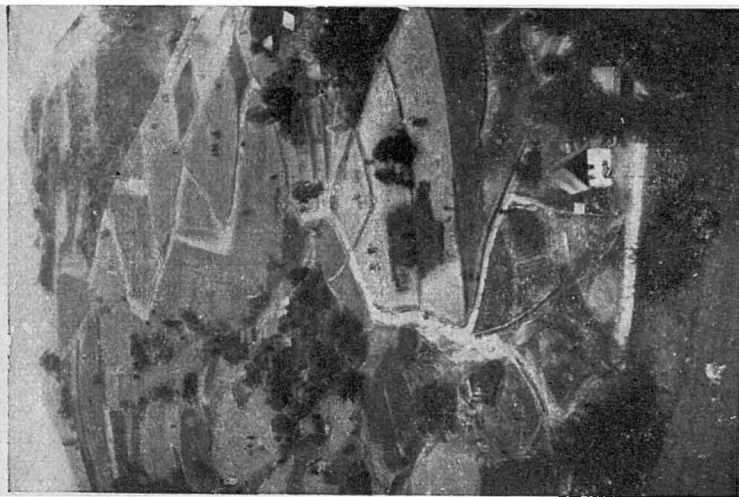
care o cos acasă. La toate însă constăți că fundele pieptarelor formează tricolorul românesc.

Vieața. — În condițiunile geografice relevate, traiul Moșului e cu totul rudimentar. Casa lui e așezată în mijlocul sau lângă *moșia* sa, care nu-i ofere decît pășunat, material pentru industria lemnului și anume brad, și pe alocurea câteva sămănături de toamnă¹. Rar constăți situații gospodărești frumoase. Sărăcia domină. Sînt numeroase casele care n'au nici o vită măcar, nici cal de povară. Vieața păstorească nu există de loc. Rar iarăși vezi pasări de curte: doar pe cîte un *crîng* auzi cîte un cocoș. Singurul sat care face excepție e Certeja, unde se întrețin găini de dimensiuni mari. Această lipsă se explică și prin faptul că în singurătatea înălțimilor în care locuiesc uliul și-ar putea oricînd găsi pradă, după cum nici vulpea nu s'ar îndepărta prea mult dela atari gospodării. Pentru aceasta, foarte rar, dacă nu chiar de loc, vezi cîte un cîne la vre-o casă mai răsărită.

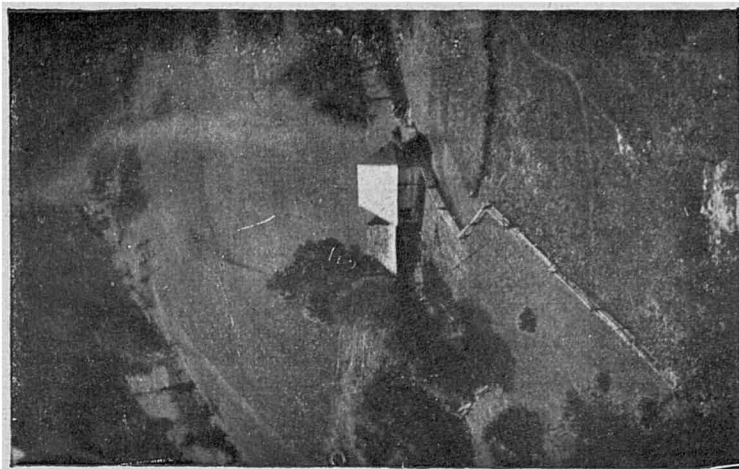
La aceste lipsuri vin să se adauge în vieața Moșului și altele. Sînt dealuri întregi care sufer din cauza lipsei de apă, pe care locuitorii sînt nevoiți să o transporte în butoiaie încărcate pe cai din văi sau dela izvoare relativ îndepărtate. Aceasta am constatat-o și la *Mununenii*, care locuiesc pe creștetul sudic al muntelui în care se găsește *Ghețarul*² subteran, și anume pe *Munună*. Locuitori din împrejurimile Ghețarului mi-au afirmat că în anumite casuri fac us și de ghiță. Această lipsă însă se resimte și mai mult în timpul iernei, cînd — din cauza omătului abundent — sînt siliți să-și adape vitele timp de două, trei zile cu apă din zăpada topită. Dar, în afară de inconvenientele pe care li le aduc îndepărtările lor față de centrele administrative bunăoară, unu dintre cele mai mari neajunsuri pe care le îndură este înmormîntarea în timp de iarnă — mai ales în satele Albac, Scărișoara, Iarba-rea și Lăpuș. Din cauza marilor zăpezi sau din

¹ Pe dealul *Păriul Balceștilor*, în ziua de 26 august (1921) vișinele încă nu erau bine coapte.

² Cf. descrierea *Ghețarului* în Frîncu și Candrea, l. c., 59.

1. Spre Lespezeni (Scărișoara-de-jos): drum
de care urcînd pe un deal mic
și cu pantă lină.

2. Casă izolată și așezată în mijlocul
„moșiei” pe valea Gîrdei
(Scărișoara-de-sus).

causa viscolirilor, preotul din Scărișoara (de sus sau de jos) nu poate să se deplaseze pînă în fundul Gîrdei de exemplu, sau să urce dealul trecînd dincolo de Runcu, în direcția Călineasa, etc. Și cum Moțul ține ca să fie înmormîntat numai în cimitirul bisericeii, atunci vezi petrecîndu-se hotăriri cu adevărat surprinzătoare: dacă cel mort este un copil, bărbatii crîngului, ba chiar și femeile, bătătoresc cu lopețile zăpada făcîndu-și cărare și astfel îl duc pe umeri cîte doi inși pînă la biserică; dacă însă cel mort e un om în vîrstă, și cum plaiurile ca și pantele repezi nu permit ducerea mortului în șir de cîte doi inși, atunci înhamă la o păreche de boi un jug cu două ori chiar trei birne lungi și groase sau late peste care se leagă corpul neînsuflețit și în modul acesta e transportat pînă în vale, unde se găsește biserica. Și ceea ce e și mai surprinzător e situația în care se găsesc dealuri întregi și chiar case singuratice, care rămîn pe timp de cîteva luni de zile mai mult sau mai puțin complet închise, cu totul izolate, ținîndu-și vitele în *măieturile* din imediata apropiere. Atîta bun au în timp de iarnă că frigul de munte nu poate egala gerul Bărăganului bunăoară, după cum, pe de altă parte, toți lupii coboară la șesuri, după pradă mai ușor de găsit.

Ca ocupațiune, rolul femeiei se resumă, în afară de gospodăria casnică, la cultivarea redusă a inului și a cînepei. Industria lemnului e ocupațiunea de căpetenie a bărbatului. În timp de vară, ca și iarna, cu o îndemînare remarcabilă, Moțul se îndeletnicește cu facerea *ciubărilor*, a donițelor și a cercurilor pe care și le procură din ramuri de brad mai mlădios, mai moale (cf. planșa IV, 1). Fabricarea șindilelor ca și a tulnicelor face parte tot din industria lor proprie. Incărcîndu-și căruțele cu ciubere, doniți și cercuri, Moții ies din țara lor pe la sfîrșitul verei percurgînd distanțe mari pentru desfacerea convenabilă a produselor lor. Înainte de războiul european străbăteau pusta Ungariei pînă la Budapesta, prin Croația și pînă la Fiume. În Ungaria mai ales își vindeau ciuberele pe o tocmeală convenabilă celor două părți: Un

gurul să dea Moșului atîta grîu cît poate încăpea în ciuberele cumpărate. Cutreerările acestea în regiuni și țări îndepărtate, făcute la pasul cailor și cu popasuri de zi sau noapte la marginea șoselelor, durau cîte două și chiar trei luni de zile și drept orientare în chiar ținuturi necunoscute nu le servia alt ceva decît acel „flair“ special entității lor de a le scormoni și a le explora fără ca să rătăcească. Și astăzi încă aceste colindări se desfășură înaintea ochilor noștri: pentru statele vecine, ca Ungaria și mai ales Iugoslavia, pe o scară mai redusă decît în trecut; ceva mai pronunțate însă pentru România din sud-estul Carpaților. Formind grupe de cîte 4-15 căruțe acoperite cu *h'ern'ee* și unii luîndu-și ca ajutor și cîte un băiat pe care încă din frageda copilărie îl inițiază în explorările sufletești ale unor atari îndeletniciri, acești Moși, în simțul lor de orientare, trec prin toate defileurile carpatine, cutreerînd în lung și în lat întreaga Basarabie, întreaga Dobroge precum și toate județele dunărene, unde caută să-și desfacă munca lor, la care putem adăuga și vînzarea *țiocurilor* de rășină — ceea ce, de altfel, reiese și din cîntecul lor:

A plecat Moșul la țară
 Cu țărcuri și cu țăubară,
 Și cu țiocuri de rășină
 În țară, după fărînă.

Evident că în tendința acestor peregrinări comerciale trebuie să vedem în primul rînd gîndul lor de a realiza un cîștig cu care să poată ieși din iarnă cu întreaga familie. La baza acestor peregrinări însă cred că trebuie să vedem și anumite impulsii sufletești de explorări spirituale, de neastîmpăr etnic în dorința de a vedea și a cerceta cît mai mult și cît mai variat. Grație inteligenței sale vioaie și adînc scrutătoare, Moșul și-ar putea da totdeauna sama că oricare ar fi cîștigul pe care l-ar realiza, el nu poate egala valoarea celor două sau trei luni de zile de cutreerări și că pe orice altă cale și-ar putea agonisi același cîștig, fără să mai fie supus diferitelor îngrijorări pe care i le pricinuesc simplele speranțe

sau chiar riscurilor unor asemenea deplasări. Așa că și din acest punct de vedere cred că trebuie să admitem o înclinațiune etnică proprie entității sale — înclinațiune pe care o constatăm și mai dezvoltată în *cărvănăritul* Aromînilor și care e perfect acoperită de scopul material al existenței pămîntești. De altfel o înclinațiune aproape identică trebuie să vedem și în peregrinațiunile păstorești, cu singura deosebire că ea e îndreptată exclusiv în explorarea naturii, nu a lumii, fiind și ca cel puțin tot așa de acoperită de o grijă, aceea a turmelor.

Un amănunt privitor la comerțul produselor de brad ce merită să fie relevat ar fi următorul. Cu furnisarea acestor produse se ocupă în special Albăcenii și Scărișoreni care, apoi, le transportă pe cai vînzîndu-le în deosebi Vidrenilor care le desfac la țară. Causa e că primii, ca și Lăpușenii și toți cei ce locuiesc cățărași prin meleaguri unde nici nu se poate face măcar drum de car, nu pot întreține decît cai de munte; rare sînt dealurile din partea superioară a Arieșului ale căror pante să permită drumuri de care cu boi — nu și de căruțe. Planșa II, 1, care reprezintă relativ un deal lin și nu tocmai înalt (dealul care urcă spre *Lespezeni* din Scărișoara-de-jos) dovedește cu prisosință marile greutateți de transport pe care Moții nu le pot învinge decît cu ajutorul cailor și întru cîtva cu ajutorul boilor. Satele din valea Vidrei însă dispun și de o șosea bună — singura mai practicabilă —, așa că numărul căruțelor e mai mare pe această vale.

Un alt aspect, caracteristic și el, al vieții petrecute pe dealuri sau în munți ni-l oferă pășunarea vitelor. Toate vitele cornute și neîntrebuințabile de care dispune un sat sînt trimise în timpul verei la pășunat, și anume în partea muntoasă nordică a țării lor. Pentru păscutul lor sînt angajate de obicei fete, *muntărițe*. Spre deosebire de ceea ce constatăm în Maramureș bunăoară, aci numai fetele și nevestele cîntă din *tulnice* — și aceasta mai mult în Gura-Arăzei, ca păstorițe. Pentru vitele sau prea puținele oi ce pasc în împrejurimile caselor se trimit copii pînă la 15 ani: dealurile răsună de chioțele prelungi în gană cromatică de-

scendentă pe care le dau acești copii dintre tufișuri. Se afirmă privitor la ei că sînt atît de înapoiți în viața socială și că ar fi așa de sălbaticiți cu firea, încît un tată — și faptul s'ar fi petrecut în Albac —, strigînd din vale pe un băiat al lui care stetea cu vitele pe deal ca să vie acasă spre a fi botezat, i-a zis :

— Mă, pucă, mă! G'juri acasă, c'o girit popa să t'e bot'edze!¹ la care fiul i-a răspuns :

— Da țe-i acela popa? D'e mărincatu-i?

C a r a c t e r u l . — Din firea lui Moțul e democrat, ceea ce se poate constata și din faptul că în viața lui socială nu există absolut nici o deosebire de clasă. Ca și la Aromîni, de pildă, termenii de politețe (*d-ta, d-voastră*, etc.) erau necunoscuți Moșilor, adresarea făcîndu-se direct prin *tu*¹ — lucru pe care l-am putut înregistra și eu atît pe valea Bulzului din Gura-Arăzei, cît și pe valea Gîrdei, unde convorbirile pe care le aveam erau întreținute cu tutuire. — E de o cinste perfectă și cu o pronunțată independență sufletească. În ciuda configurației de geografie umană a acestei țări — configurație ce ar putea tăinui orice hoții sau chiar crime pe cari oricine le-ar putea comite cu ușurință — furtul nu există nici în anii aceștia de corupție contagioasă. În după amiaza zilei de 1 septembrie 1921 am plecat din Lăpuș ca, trecînd prin răsfirarea nordică a Ierbeirele și prin punctul Tarnița, să ajung în Vidra-de-sus. N'am putut obține pe nimeni drept călăuză și însoțitor. N'aveam nici hartă și nici vre-o cărare nu cunoșteam. După indicații și asigurări liniștitoare, a trebuit să trec — firește, singur — printr'una din desele și puțin umblatele păduri de fagi ce se întind la poalele Bihariei. În mijlocul pădurei, la o cotitură de cărare, întîlnesc doi Moși, cu securile lîngă ei. Deși trecerea mea — om strein pentru ei — în aceste locuri li s'a părut cu totul ciudată pentru firea lor bănuitoare, totuși „bună ziua“ al meu fu întîmpinat cu „Dumnezeu ți'a zute“ al lor, fără ca să mi se aducă nici

¹ Cf. Frîncu și Candrea, *l. c.*, 23-24.

cea mai mică neplăcere. — Faptul că atît la Moți cît și la Bulzeșteni circulă strigătura (culeasă și de Frincu și Candrea):

Ține, Moț, de hastă straiță,
Să mă h'iț cu hastă Moța! —
Pînă mă h'ițai cu Moța,
Moțul se duse cu straița

nu poate fi socotită ca o notă contrară corectitudinii lor, pentru că prin această strigătură se reliefează de cătră Moț, în sens de batjocură, naivitatea de care a dat dovadă Bulzeșteanul la *Tîrgul (de fete)* de pe muntele Găina.

E iute și violent atunci cînd îi este în joc ceva din patrimoniul lui sufletesc, național sau din interesele lui obștești. E ultra-xenofob. Așa se și explică faptul că în toate satele Moșilor nu există nici un strein. Mi s'a relatat că înainte de război un Evreu a încercat să deschidă o cîrciumă la mijlocul drumului dintre Albac și Secătura, la poalele Dealului-frumos. După puține zile îndrăzneța lui hotărîre l-a costat propria-i vieață în chiar localul lui. De altfel această tenacitate de caracter au dovedit-o cu prisosință atît sub stăpînirea ungurească chiar față de temuții jandarmi maghiari, cît și sub cîrmuirea noastră cînd s'a încercat să li se exploateze singurul lor avut, anume pădurile de brad.

E foarte bănuitor față de oricine care le calcă țara. În vara anului 1922 urcam spre dealul Pătrușeștilor din fața Scărișoarei-de-jos. Intr'o poieniță, o nevastă stetea alături de bărbatul ei care dormia — era pe la amiazi. Cum mă vede, femeia deșteaptă iute pe soțul ei. Acesta, ca mușcat de șarpe, pune mîna pe coasă și sare sus: — îl deranjase de geaba, pentru că Moțul mă cunoștea din călătoria mea precedentă. Evident că această caracteristică sufletească și-ar putea avea mai mult sau mai puțin și o explicație istorică relativ recentă și anume: bănuiala Moțului față de un strein care-i cutreeră țara e că în acesta el vede un Ungur — ceea ce își poate avea originea în crîncenele lupte pe care întreaga Moțime, bărbați și femei, le-a dus în contra asupritorilor lor. Dar

aceasta nu poate explica totul. Suspiciunea lui cred că își are rădăcini adânci și vechi, proprii unei entități care s'a refugiat în labirintul acestor munți, rădăcini care s'au putut perpetua pînă în zilele noastre grație configurației și izolării lor geografice; așa că, în urma luptelor din 1848 mai ales, ușor s'a putut face derivarea acestei lature psihologice în sensul unguresc.

În susținerea acestei explicații cred că merită să fie relevată și următoarea constatare. În ziua de 21 iulie 1924 m'am dus pe dealul Feleștilor, în spre izvoarele Gîrdei. Mă opresc puțin în apropierea unei căscioare. La marginea unei mici sănănături de cînepă stetea singurel un copilaș de vre-o 5-6 ani. Îndată ce mă vede încearcă să se ascundă pe după cînepă. Cu privirile țintite în vag, dar cu fața în spre el, îl urmăresc cu ochi furiși: ca o pasăre speriată se bagă în cînepă, pitulîndu-se ghem și urmărindu-mi mișcările în neli-niște. N'a fugit dela început direct în casă, pentru că între cînepă și casă era loc deschis de vre-o 15 m. Mi-am întors privirile într'altă direcție, urmărindu-l cu coada ochiului. Crezînd că a scăpat de sub urmărirea mea, fără să dea nici un țipăt, fugi cît îl ținură picioarele în casă.

Firește că acest copilaș nu putea vedea în mine un Ungur, bunăoară, ci un strein... rău-făcător, care, în sufletul lui de copil și sperios, va fi fost identificat cu acel *Goța* sau *Gota* din limbajul copilăresc: mamele, pentru ca să facă pe copiii lor să înceteze de a mai plînge, li se adresează cu cuvintele „tăci, că vine *Go(a)ța*¹⁴ — echivalent cu aceeași sperietoare a mamelor romane: *Hannibal ad portas*. Dar numele acesta, care nu poate fi alt ceva decît numele etnic al Goșilor, ne dovedește în de ajuns cum caracteristica de suflet bănuitor al Moșului își are rădăcini adânci și vechi, care evocă vremurile turburi din epoca de formațiune a poporului român.

¹ Frincu și Candrea, în l. c., 100, îl explică prin „dihanie cu care se sperie copiii cînd plîng“.

Ca o consecință directă a acestei trăsături psihice, e firesc lueru ca Moțul să nu fie comunicativ, să fie un suflet închis, în deosebi față de un necunoscut. Reserva pe care și-o impune în asemenea împrejurări egalează muțenia. Din cauza acestei neîncrederi pe care și-o manifestă față de orice strein, e firesc iarăși ca Moțul să apară neospitalier, foarte puțin primitiv¹. Ținuturi românești sărăcăcioase mai sînt, dar sînt numeroase casurile care dovedesc că sărăcia nu exclude ospitalitatea. Chiar pe dealul Haiducești (pe versantul nordic al *Măgúrei*), la rugămintea mea de a-mi da contra-cost o farfurie cu lapte acru, femeia Parastia Haiduc a lu Dumnítru m'a întîmpinat în 1922 cu cuvintele: „aičea nu prea dau pă bani, fără numa așa, că ști-l Dumnezeu că are o nu omu bani“. În legătură cu această notă, de remarcat că lipsa de ospitalitate privește pe Moț, nu pe Moață, care e și natural să stea în plină rezervă.

Raportate unele la altele, satele nu presintă între ele caracteristice de diferențieri pronunțate ca fire. Sufletul lor e unul și același. Așa se și explică faptul că nu se prea poreclesc unele cu altele. În afară de ce am relevat la pag. 20, despre Albăceni de exemplu se zice că sînt *turtéle*, iar Albăceni zic la adresa Scărișorenilor că „tund pita cu fărfecei cînd o scot din cuptor“ — făcînd alusie la orzul păros cu a cărui făină, amestecată cu grîu, aceștia își fac pînea. Oricum, geografia lor umană, cel puțin, a contribuit și ea la lipsa unor asemenea porecliri care, printre altele, sînt în funcție și de grupări compacte și întregi de sate.

Trecînd însă peste hotarul sudic al Vidrei-de-sus, în spre Tomnățieni și Bulzeșteni, constatăm că poreclirea e mai pronunțată și mai vioaie. Tomnățienii, bunăoară, sînt porecliți *greluși* și batjocura le-o poți aduce printr'o simplă întrebare sau propozițiune în care să figureze forma *trîi* (trei)

¹ Mă folosesc de ocazie să aduc aci viile mele mulțumiri familiei răposatului învățător Eliseu Morcan din Scărișoara-de-sus, ca și familiei avocatului Furdui din Cîmpeni, a căror ospitalitate a contrastat profund cu cele constatate în general și în toate satele.

întrebuițată de ei: din cîntecul, din trîlul greerului se desprinde *trîi, trîi!* — pentru care motiv au fost „cîlfuluiț“ *greluși*. Bulzeștenii, la rîndul lor, sînt porecliți *capra în biserică*: o capră a intrat în dimineața unei sărbători în altarul bisericii; în „prostia“ lor, Bulzeștenii au crezut că e Maica Precista și toți au sărutat-o sub coadă. Hălmăgenii, de altă parte, sînt porecliți *scroafa în biserică*: în dimineața unei sărbători și în așteptarea sătenilor în fața bisericii, preotul deschide ușa și înaintează spre altar; o scroafă care se băgase înăuntru fuge repede, trecînd printre picioarele preotului; în trecerea ei, acesta rămîne călare pe scroafă, cu fața spre coadă; și astfel dus în fugă, popa zice „poporenilor“ săi: „cu sănătate, poporeni, că pă mine mă duce dracu!“

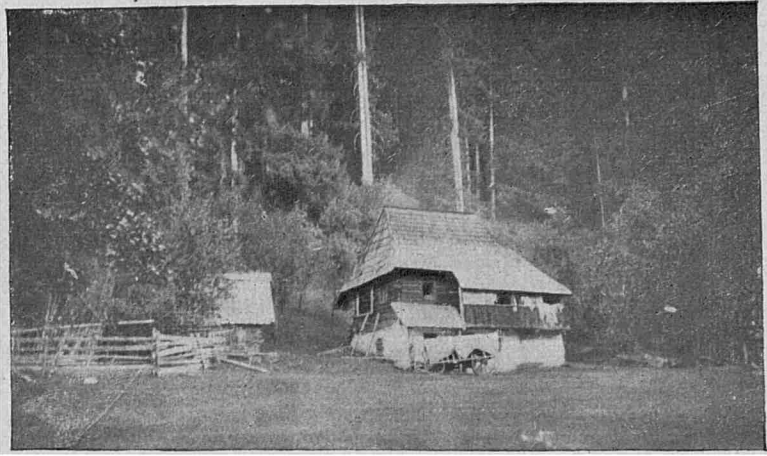
Iată însă că cu aceste relevări tangente un alt capitol, și anume:

Folklorul. — Din cele relatate pînă aci ușor se poate forma convingerea de multiplele și variatele greutăți — unele aproape insurmontabile — de care se izbesc asemenea cercetări. Admițînd că încrederea e cîștigată și că Moțul își deschide sufletul, se ridică dificultăți fizice pe care numai o abnegație de sine *non plus ultra* le-ar putea învinge. În cele patru călătorii făcute în această țară, în mai toate convorbirile avute cu diferiți oameni eu nu m'am putut folosi în fața lor de creion și carnet pentru a nota ce mi se părea interesant de reținut, întru cît bănuiala lor i-ar fi amuțit cu desăvîrșire — ceea ce la începutul cercetărilor mi s'a și întîmplat. Riscam iarăși, dacă ași fi întrebat pe oricine și oriunde asupra nomenclaturei toponimice. Un cas din mai multe: coboram de pe Măgura în spre Neagra la 17 august 1922. Poposesc la un izvor singuratic. Iată că trece un Moț și se oprește lîngă mine. În momentul acela priviam — după o credință aromânească — omoplatul prevestitor al unui pui de găină fript.

— Bună ziua, zice Moțul.

— Bună ziua. Poftim, stai puțin

— Da ce faci aici?

1. Casă mai gospodărească din Scărișoara-de-jos, așezată lângă „drumul de țară“ în apropierea bisericii.

2. Colibe de toamnă și iarnă pentru vite, oi sau porci, ca și pentru muntărițe, din hotarul satului Tomnatec.

— Uite, prînzesc. Ce zici, plouă astăzi ori nu!

— Ba. Da unde te duci?

— La Neagra. Mai e mult pînă acolo?

— Ba. Da de unde vii?

— Din Scărișoara. Cum îi ziceți voi la osul acesta?

— Os. Da de unde ești?

— Din Cimpeni. Ce ești: Moț ori Crișan?

— Ba. Da ce umbli p'aici?

— Ia, să vă cunosc și eu țara voastră. Ascultă: nu e vre-o bătrînă pe-aici care să-mi descînte de măsele?

— Ba. Da cine ești dumata?

În felul acesta a mai continuat convorbirea, el întrebîndu-mă amănunțit, fără însă ca eu să pot obține vre-o lămurire la tot ce îl întrebam.

La aceste constatări vine să se adauge și o mare sărăcie folklorică. Se poate afirma în mod peremptoriu că Moțul n'are literatură folklorică: doină, bocet, colindă, baladă, basm tradiție, etc. N'are nici alte genuri, ca strigături, ghicitori, etc., întru cît șezători de iarnă, bunăoară, în țara lor nu pot avea loc. Cu toată neșarmurita dorință pe care au avut-o Frîncu și Candrea, de pildă, de a da cît mai mult și mai variat material folkloric din viața Moților, totuși realitatea de care s'au izbit a fost crudă și mîhnitoare. Ceva mai mult: asiste cineva la petrecerile Moților, sau la horele lor din zile de sărbători și rar, foarte rar va auzi vre-o strigătură sau vre-un cîntec. Nici în viața lor muntenească de toate zilele nu vei putea auzi vre-o doină din așa numitele *cîntece de coastă*, după cum nici mie nu mi-a fost dat să aud vre-odată aria *Moțul la drum*, armonisată de I. Vidu, deși am mers deseori și în căruțele cu *h'ern'ee* ale Moților.

Nici în domeniul credințelor sau al superstițiilor n'am fost mai norocos. Doar cele cîteva care urmează le-am putut culege:

a. La șură se pune o furcă cu fuior și fus în contra *năvîscăi*.

b. Pieptenușii se așează cu dinții unul într'altul și se

țin așa dela sf. Mihail pînă la sf. Andrei, pentru ca astfel și gura lupului să fie *înclșcată* chiar atunci cînd ar trece printre oi.

c. Odată cu asfințitul soarelui, Moțul nu dă din casa lui afară nimănu și nimic.

d. Țiganului îi dă în orice zi, deci și în zilele de luni, miercuri și vineri, orice de ale mîncărei, pentru că se teme că, refusîndu-l, să nu se prefacă în *pricolitș* (= vîrcolaci).

e. Lecuirea boalelor de bube sau beșici se face cu spălătură de apă fiartă la *foc viu*. Focul viu se aprinde astfel: se ia un sul, ale cărui capete se bagă în găurile anume făcute în doi brazi alăturați; la capetele lui din găuri se pune iască și apoi se învîrtește repede; învîrtirea sulului însă trebuie făcută numai de doi veri dulci.¹

f. Afumatul vitelor se face marți și sîmbătă seara.

g. La o junincă ce fată pentru prima oară i se găurește cornul drept în care i se pune „tri fire de piper, tri fire de griu mîndru, tămîie neagră și argînt-viu“ (toate culese în Scărișoara-de-sus).

Iată, deci, cam la ce se reduce recolta folklorică. Am totuși impresia că nici Moțului nu-i lipsește cu desăvîrșire elementul folkloric și că, dacă i l-am cunoaște amănunțit, ne-ar orienta — alături de alte criterii — pe cărări mai sigure cînd e vorba de lămurirea istorică a entităței sale.

Pentru a încheia și cu acest capitol, voi releva obiceiul de a ținea pe vîrfurile munților două tîrguri anuale²: unul pe muntele Călineasa în ziua de S. Petru și Pavel, și al doilea pe muntele Găina în prima duminică ce urmează sărbătoarei Sîn-Petru — dacă această sărbătoare cade în zi de luni sau marți — sau în a doua duminică, dacă Sîn-Petru cade într'una din celelalte zile. Tîrgul de pe Călineasa e vizitat de locuitorii de pe versanturile și împrejurimile acestui munte, pe cînd la cel de pe Găina participă toate satele Moților, ca și

¹ Cf. T. Papahagi, *Din folklorul romanic și cel latin*, 76-80.

² Au mai fost înainte și altele, cf. Frîncu și Candrea, *l. c.*, 71.

cele din ținutul Zărandului. Caracteristica amîndurora e prilejul pe care îl ofer participanților de a petrece laolaltă pe înălțimi mari; cu această ocazie se mai expun spre vânzare și articole mărunte de prăvălie. Niciodată însă nu a existat vre-o tendință care să poată motiva denumirea ce li s'a dat, și anume *tîrg de fete*. Fîrește că la asemenea bilciuri simplele cunoștințe dintre băieți și fete puteau fi oricînd și chiar imediat urmate de condițiunile căsătoriei de pe vremurile acelea; tradiția însă nu ni le presintă ca avînd drept prim scop ceva după care le-am putea numi *tîrguri de fete*.

Totuși, obiceiul acesta nu poate fi trecut pur și simplu cu vederea.

Mai întîi, asupra originii lui n'avem nimic solid și edificator. Ca simple tradiții, amintesc și eu o versiune a preotului Ion Draia din Tomnatec care seamănă cu cea relevată de Frîncu și Candrea (*l. c.*, 56), privitor la *tîrgul de sărutat* din Hălmagiu și care e datată tot de pe vremea năvălirii Turcilor. O a doua, culeasă în Bulzești, e că acest tîrg s'ar datori unor muntarițe care doriau să vîndă diferite produse ale lor și care se îndeletniciau cu păstoritul în jurul acestui munte. În al doilea rînd, ceea ce trebuie remarcat e nu atît felul cît locul în care se țin.

Indiferent care anume din aceste două tîrguri e mai vechi sau dacă amîndouă datează din aceeași epocă, logica faptelor ca și a considerațiunilor etno-geografice ne determină să socotim genesa lor ca fiind anterioară oricăror începuturi de civilizație rudimentară sau așezămînt de stat, ba chiar ca aparținînd epocii de formațiune a poporului român. Pentru unul care a vizitat tîrgul de pe muntele Călineasa (cf. pl. v, 2) ale cărui înălțimi și aspect ofer priveliști sălbatice și pline de fiorii unei singurătăți care îți face impresia că te găsești la marginea lumii, gîndul lui se duce spre vremuri îndepărtate a căror taină caută să o pătrundă. Căci, se naște întrebarea: ce anume va fi contribuit ca pentru un atare tîrg să fie ales creștetul unui munte sălbatic și în același timp cel mai depărtat de satele Moșilor? O atare petrecere

în vîrful unui munte e condiționată în alte regiuni românești de serbarea patronului sau hramului unei mănăstiri existente pe acel munte. Dar aci nu e nimic de natură religioasă. Un răspuns în sensul că muntele Găina, bunăoară, fiind între Crișeni, ținutul Zărandului și între țara Moșilor, era firesc ea să devie locul de întâlnire pentru un târg — nu e satisfăcător, pentru că nu explică elementele constitutive ale acestui târg sub raportul istoric, etnic, social și economic. Prin aceste târguri, Moșii — căci ale Moșilor sînt ele, mai ales acel de pe Călineasa la care nu participă în afară de ei decît păstorii crișeni din împrejurimi (cf. planșa VI, 2) — nu urmăresc aproape nimic din punct de vedere economic, așa cum se poate constata la târgul anual din 15 august ce se ține în Cîmpeni; și apoi nu vîrfurile unui munte, fie el chiar mai puțin înalt decît Găina, poate fi prielnic unui bîlci. Așa că, sub orice aspect am analiza acest obicei, totul pare a ne transporta în epoca unui trecut îndepărtat, și nu vedem de ce nu ne-am opri la epoca de formațiune a poporului român.

Iată, deci, și o caracteristică folklorică ce vine să coroboreze, alături de alte considerațiuni, la concretisarea unui specific element etnic ce trebuie văzut în Moșul din zilele noastre. Asupra cauzei sau cauzelor ce vor fi determinat un atare obicei și în atari condițiuni geografice, firește că ipotezele pot fi diverse; înclin totuși a crede că ele sînt de natură etno-socială ce s'ar datori diferitelor împrejurări istorice. În asemenea circumstanțe, e posibil, pentru vremurile acelea, să fi existat și tendința înlesnirii de căsătorii, în sensul așa numitului *tîrg de fete*.

Gr ai u l. — Pe cît de firească ar fi impresia unui cercetător că, în cunoscuta isolare geografică, graiul Moșilor i-ar putea oferi material interesant sub toate aspectele, pe atît de sărace și chiar infructuoase îi rămîn explorările sale. Unificarea graiului, în sensul modernizării, care a intervenit relativ repede zădărnicește orice încercare în direcția revelării sau urmării vre-unei rămășițe lingvistice ce ar putea interesa istoricul limbei romine. Totuși, din această pronunțată

penurie vom releva cîteva constatări mai caracteristice ¹, însoțind unele din ele cu oarecari considerațiuni istorice explicative.

Particularități fonetice

Vocale

A tonic se pronunță ca *ă* accentuat în forma (*el se*) *sătură* dela indic. pres. (Bulzești). —

Ă apare ca *a* în mai multe forme înregistrate numai în satele Albac, Scărișoarele, Iarba-rea și Lăpuș: *barbat*, *batut*, *caluță*, *dohan'esc*, *mutatură*, *padure*, *samanaturî*, *zabov*, etc. (deci și *ă* din *e* aton e rostit la fel). Această particularitate e mai răspîndită în Bulzești, unde am notat forme ca: *amarală*, (*am*) *batrîn'it*, (*se*) *batuse*, *cameșe*, *carare*, *cațel*, *dascariță*, *draguț*, *facuși*, *farmacaturî*, *gaină*, (*să*) *îndrașgască*, (*știe* *descînta* *de*) *marit*, (*să*) *marită*, *paduri*, *pariu*, *sacară*, *samanatură*, *sarbatori*, *satul*, (*m'am*) *saturat*, *vașmînt*, (*de* *sau* *am*) *vazut*, etc. Fonetismul acesta se aude și în Tomnatic: (*am*) *batut*, *caldare*, (*am*) *facut*, *pastor*², etc. — În ceea ce privește cronologia acestei pronunțări, ea ni-i ușurată prin forme ca *batrîn*, *sacară*, *samanatură*, *vașmînt*, *vazut*, etc. — toate dovedind că avem a face cu un *a* provenit din *ă* reproducînd un *e* aton. — Apare ca *o* în *postii* (Măgură) și ca *u* în *suruman*.

E se menține constant în formele: *crep*, *crepau*, etc. și în (*mă*) *'mbet(ă)*.

I e păstrat în *țărînă* — o inscripție mortuară din cimitirul Scărișoarei-de-sus ne ofere și ea acest fonetism. — A trecut la *u* (prin fasa *i*) în *dzuă* — Final, în terminațiunea *-ariu s* bunăoară, se aude rar: *amnari*, *holteri*, etc.

O. Asupra calității acestei vocale, interesantă e de relevat următoarea constatare. În Gura-Arăzei, stînd de vorbă

¹ Unele pot fi urmărite în *glosar* sau în *texte*.

² În privința acestei pronunțări, cf. Ovid Densusianu, *Hist. de la langue roumaine*, II, 78, și mai ales 103-104. Cf. acum în urmă și N. Drăganu, în *Dacoromania*, III, 480.

cu bătrînul Ion Corcăș (88 ani) din Dealul-Moșoi în 7 august 1922, l-am întreat cum îl chiamă. După ce mi-a spus numele, l-am repetat și eu, pronunțînd pe *o* din *Corcăș* așa cum se pronunță și *o* din *corn* bunăoară. Bătrînul m'a corectat imediat, pronunțînd închis pe *o*. Repetîndu-l și a doua oară cam la fel, mi-a dat să înțeleg că nu e un *o* ca în *corn*, ci un *o* închis. — Aceeași vocală se aude ca *u* în *pasulă*¹ (Măgura).

U final își mai păstrează pe alocurea o slabă rezonanță: (eü) *iestü* (Scărișoara-de-sus), (mă) 'mbctü, mn'edü, seninü, verinü, etc. — Nu apare în vb. *făgădui*: (am) *făgădit*.

Asimilație: *i — i* > *i — i*: *imbli, impli, infli*; *a — o* > *o — o*: *oltoi*; *ă — u* > *u — u*: *munușe* (XIV); *ă — o* > *o — o*: *locomi* (XVII).

Protesa lui *a* în *aspar* (formă rară; se aude mai mult în Tomnatec).

Epentesa lui *e* în *iesele* (Scărișoara-de-sus).

Consoane

P. De relevat că palatalizarea labialelor, astăzi rară, e pe calea dispariției. Existența ei ni-i dovedită prin forme ca *lupk'i, pl'etri, tălk'i, Țopk'i*, etc.

B: *abgja*, etc.

F: (*o*) *h'i*. — Pentru această consoană, de remarcat înlocuirea ei prin *t* în *stredel* (Albac); prin *p* în *pasulă* (Măgura), *sparm*, *spirtica* (Albac). — Foarte rar o constatăm trecută la *ș* (X) În Tomnatec se aude ca *ș* (*să*) *sie*.

V: *Vidra, v'iu*. — În Tomnatec și în Bulzești se aude și ca *z*, rar și cu rezonanță de *y*: *zin, zișin, ziu*. — *Măduvă* apare și ca *măduhă* (IX).

M: *mn'edü, mn'ercuri, nimm'ică*.

T. Rar se aude ca *t'*: *t'ină* (Albac). În Bulzești literarul *chi* (*ki*) se aude și ca *ti*: *T'itila*. — În Tomnatec *t'*, ca și *k'*, a evoluat spre *ć*: *Tomnaćec*, (*o* 'nćepuť) *stropći* (*să*) *pćiće*. Acest fonetism pentru Bulzești l-am înregistrat în forma *holćerju*.

¹ Această formă există și la Pădureni, cf. I. Popovici, *Dialectele române din Istria*, I, 116.

D: aceleași observațiuni ca și la *t*: *d'* și *g* în Tomnate și Bulzești: *ge unge*.

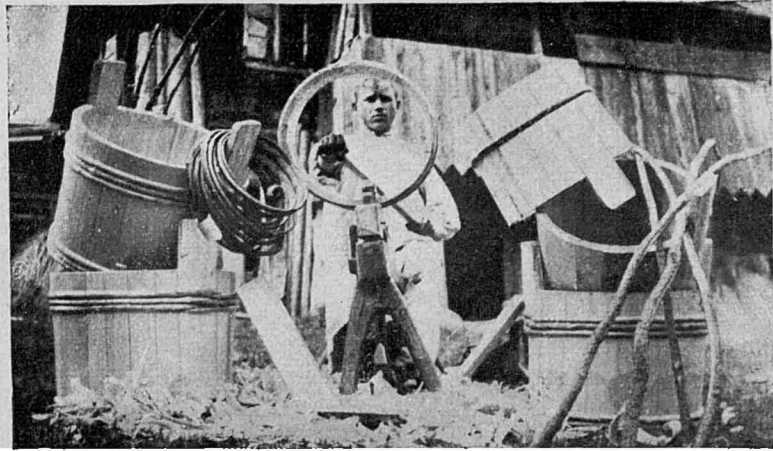
N palatalizat în: *in'imă*, *Mocan'i*, *n'evedesc*, etc. — Tre-cut la *m* în *zdramjă* cu pl. *zdremje* (Scărișoara). — Rotacisat, l-am putut înregistra în următoarele forme: *arint'e*, *bură ċire*, *ċire*, *ċirepă*, *dimireăță*, *dumirecă*, *ir*, *'irimă*, *lură*, *luri mîre pîră*¹, *pîre*, *spurem*, *yîură* (toate în Scărișoara-de-sus); *dirainte*, *dirapoî*, *spure*, *Galbăra* (în Lăpuș); *ċire*, *găiră găiri*, *giuri*, *mîre*, *săptămîri*, *tire* (în Iarba-rea); *găi^{nr}i*, *săp-tămî^{nr}i* (Scărișoara-de-sus).

În legătură cu acest fonetism caracteristic graiului Mo-șilor, cred că nu sînt lipsite de interes constatările făcute în urmărirea acestei probleme. Încă din prima călătorie mi-am întins cercetările în direcția aceasta, fără să fi putut da de ceva care să dovedească existența rotacismului: din contra răspunsurile toate erau negative. Astfel, bătrînul Ion Corcăș (cf. pag. 30), ca și bătrîna Maria Nicula din dealul Nicu-leștilor — ca să nu dau decît cîteva nume — tăgăduiau existența unui atare fonetism, afirmînd că ei nu au apucat o astfel de pronunțare. Îndoiala începu să mă cuprindă. În 8 august 1922 stau de vorbă cu bătrînul Sîmt-Ion Nicula din Capul-Dealului (79 ani), care mă asigură că nu a apucat forme ca *bură dimireăță*, etc., adăugînd însă că „*unu o uru*, *d'apoi aċeċa tăt una e*“. Răspuns negativ mi-a dat și Păvăn Dumn'itru Trit (88 ani) din După-Pleșea (păraul Balceștilor — Albac), ca și bătrîna Todora Matei a lu Andrașu (86 ani) de pe versantul apusean al Muninei (Scărișoara-de-sus), etc. Afirmățiunile acestea îmi păreau cu atît mai surprinzătoare, cu cît în vara anului 1921 (1 septembrie), fiind în Lăpuș și stînd de vorbă cu un copil de vre-o 12 ani care păștea două vaci lîngă păraul stîng al Lăpușului, am putut auzi clar cum copilașul, fără să-și dea samă de acest fonetism, a pronunțat cuvintele *dirainte* și *dirapoî* — fiind vorba de o vacă ce șchio-

¹ Forma *pîră* e curentă. Am înregistrat-o și la o bătrînă din satul Cîrța de pe valea Oltului (Jud. Făgăraș).

păta de un picior. Ceva mai mult: în aceeași zi, îndreptându-mă spre Vidra-de-sus, în apropierea părăului Galbăna am întrebat pe un Moș de numele râulețului; mi-a răspuns că se cheamă Galbăra. — „Cum?“ — „Galbăna“ — n'a mai pronunțat Galbăra. Ca o altă dovadă de rigurosul control pe care și-l fac în vorbirea lor cu un strein sau chiar cu un Moș dintr'alt sat, relevez și următorul cas. Pe la orele 5 ale aceleiași zile m'am oprit în partea nordică a Ierbei-rele, la un grup de femei; o bătrână m'a asemănat cu cineva din Lăpuș, rămânând convinsă de aceasta. Am căutat să mă folosesc de această întâmplare și, în convorbirea angajată, am început să pronunț forme cu un rotacism nasalisat ușor perceptibil, ca: *m^{nră}*, *su^{nră}*, etc. În loc de a-mi atinge scopul, tocmai aceasta a determinat-o să-și îngrădească vorba, să devie sceptică, dându-mi să înțeleg că eu nu sînt din țara lor.

Curiositatea fiindu-mi răscolită, am căutat să urmăresc acest fonetism cît mai mult, înfruntînd diferite dificultăți. În 16 august 1922 m'am dus în Iarba-rea. M'am pitulat după gardul unei grădini în care două femei îngrijiau de cînepă. Fără să mă fi observat, am auzit cuvintele: *cirepă*, *ir*, *mîră*, *găiră*, *găiri*, *bură* și *dumirecă*. Intrînd apoi în vorbă cu cea care pronunțase aceste forme — o chema Ilina a lu Gheorghe Negreș, morăriță în Iarba-rea —, mi-a fost imposibil să mai aud vre-o formă rotacisată. Numai forma *arînt'e* (XXXII) a fost pronunțată deschis. Nu mai poate însă exista nici o îndoială de fonetismul acesta. În afară de cele cunoscute din alte lucrări, ca și de cele relevate pînă aci (cf. și pag. 31), merită să fie relevată expresiunea — curentă și astăzi — *țuri la irima drumului*, ca și următoarea relatare pe care mi-a făcut-o băiatul Constantin Neacșu (14 ani) din Secătura în 23 iulie 1924 ca o batjocură la adresa Moșilor din părțile superioare ale Arieșului: «*cei din sus de Arieș grăjesc și azi așa: „țuri la irima drumului, mărînce-te cîri — nu ne lasă Dum'edzău la pagubă“*». E clar, deci, că dispariția acestei particularități s'a efectuat relativ repede și că, printre alți factori determinanți, la aceasta a contribuit mult și contactul

1. Moțul Mihai Matei Pucea de pe dealul Hoanca Matieștilor
(Scărișoara-de-jos) lucrind în casa lui
la cercuri, ciubere, etc.

2. Feciori de Moți de pe Munună (Scărișoara-de-sus), transportind
șindile pe cai.

Moșilor cu atitea regiuni românești — contact rezultat din peregrinațiunile lor (cf. pag. 17 și urm.).

În 1924 (21 iulie), am înregistrat în Dealul Feleștilor de pe valea Gârdei forma *găi^{nr}i*. Acest fonetism *-nr-* l-am auzit și dela o bătrână locuind la nord de *Ghețar* în ziua de 13 iulie 1923, cînd, cu un grup de studenți¹, ne întorceam dela Tîrgul din Călineasa. Întrebînd-o cît mai e pînă la Sînta-Marie, mi-a răspuns că mai sînt șase *săptămî^{nr}i*. — „Dar aici numai cocoși aveți, mătușe?” — „Ba, avem și *găi^{nr}i*“.

Privitor la controversata problemă asupra genezei în timp și spațiu a acestui fonetism — problemă desbătută de numeroși lingviști, ca Densusianu, Candrea, Pușcariu, Meyer-Lübke, Weigand, etc.² —, ne oprim la părerea, admisă în general, că: 1. rotacisarea a fost precedată de nasalisare (*bunu* > *bu^{nr}u* > *bur(ü)*); 2. nasalisarea aceasta, care era fasa intermediară dintre *-n-* și *-r-*, e anterioară așezării masei slave în regiunile dunărene; 3. teritoriul pe care a încolțit acest fonetism nu poate fi decît Nordul iliric cu filoane nord-dunărene (deci și Munții Apuseni); 4. rotacismul Moșilor poate fi alăturat în timp și spațiu celui din graiul Toskilor — locuința acestora fiind admisă pentru acele vremuri în Nordul iliric — ca și nasalisării din dialectul Gheghilor (cf. și pag. 45).

L apare ca *r* în *staur* (Lăpuș) și *dascăr*, *dăscăriță*.

R apare ca *n* în *zinepinî* (Măgura) sau *zinepen'î* (Bulzești) și în *mazin'e* (Măgura). — Pentru *r* analogic, cf. pag. 34.

Z din vb. *zice* nu se aude: (*el*) *îce*.

J (*ž*) e înlocuit cu *r* în *păriște* (Tomnatec), probabil prin analogie cu *mîriște*.

TN > *mn* în *îndărămn'ic*, și *gn* în *Zlagna*.

¹ Astăzi mai toți profesori și anume: Caraman Petre, Cardaș Gh., Ciobanu M., Constantinescu Emil, Dicu D., Gregorian M., Teodorescu D. și Vișoiu Gh.

² Cf. în această privință istoricul concis ca și concluziunea la care s'a oprit Al. Rosetti în al său *Etude sur le rhotacisme en roumain*.

ŞT > şc în indic. pres. (*işi*) *încleşcă* (*gura*); la subj. însă se pronunţă (*să-şi*) *încleşte* (Scărişoara).

Disimilaţia lui $n - n > r - n$ în *verinû*; $r - r > l - r$: *clieri*, *greluş*, *olintari*, etc.

Protesa lui *s* apare în (*mă*) *strezesc*.

Epentesa lui *r* în: *arvocat* sau *arvocatâr* (şi *avrocâtâr*), *cotreţ* (Albac), *holteriu* (Bulzeşti), *istreţ* (Bulzeşti), *sorpon*, *trafrică* (şi *tafrică*) prin propaginare, etc.

Metatesă în *milzoc*.

Particularităţi morfologice

Vb. *a fi*: la pers. 1-îi sing. şi la a 3-a pl. dela indic. pres. circulă şi formele (*eu*) *iest(û)*¹ (Scărişoara-de-sus) şi (*ei*) *iestû* (Munună). În Bulzeşti: „Pîn volbure mari *iest* peşti mult; acolo, pă la dumniia-voaştă, *iestû* munţ cu paduri?.. Da moacre de-ajastea *iestû*? *iestû* prun'e pă la dumni'a-voaştă?“ (Avram Dan din dealul Dăneştilor, 1924).—Participiul trecut: *h'îut* (Lăzeşii): „de *h'îut*, sînt peşti“.

Vb. *a avea*: la pers. a 3-a pl. dela indic. pres. se aude forma (*ei*) *arû* (XXVI). Forma aceasta am auzit-o şi în Neagra, Scărişoara-de-sus, Iarba-rea, Lăpuş. Am înregistrat-o şi în graiul Săliştei (jud. Sibiu): „şi Săcăleni *arû* oi“. Forma există şi în graiul Fărşeroţilor din Albania².—În legătură cu acest *r* analogic, de relevant că el apare şi în următoarele forme verbale: (*ei*) *tarû* = „ei taie“ (Tomnatec), (*nu-t*) *treburû* (*ne-veste*)? (Bulzeşti).

Analogic vb. *a guri*; vb. *a sui* şi-a însuşit pe *r* în toate formele: (*eu*) *sur*, *surim*, (*să*) *sură*, (*a*) *suri*, *suriş*, *surit*, etc. O influenţă inversă dar mai restrînsă se constată în *a guri* care, analogic lui *a sui*, se zice *guim*, *guiş*, etc.

În graiul copilăresc am înregistrat forma *am dzîcat* = „am zis“ (Bulzeşti).

¹ Forma aceasta am auzit-o şi în Poiana-Ţapului (jud. Prahova): „mîne, la opt, *eş* *iest* aici“.

² Aceeaşi formă o găsim o singură dată în literatura scrisă a Arominilor (Cf. *Lumina*, II (1904), 272, rîndul al 11-lea).

E curent imperativul *vă* = „mergi, du-te“: *vă (tăt feiġa)*.

Rar se aude la timpurile compuse participiul în *-ă*: (*l-am) tomnită; (să h'i) venită (tăt) era bine*.

Particularități sintactice

Diferitele documente publicate¹, ca și unele regiuni dialectale de astăzi ne oferă numeroase exemple de prepunerea articolului de genitiv (masculin sau feminin) înaintea substantivelor proprii, arătând posesiunea; în mai toate însă chiar genitivul aton feminin *illa ei* a devenit *i* (< *ei* < *l'ei*). Tonicul *illa ei* s'a păstrat în aromână ca *l'ei*, corespunzător dr. (*e*)*i*; neaccentuat, a devenit *li*, și precede numai substantive feminine, indiferent de genul substantivului care arată posesiunea. Sub această formă — *li* — s'a păstrat și în graiul Moșilor înaintea substantivelor chiar și masculine: „Savina *a li* Bodă; Ioan *a li* Pătru; George *a li* Lip“ (Albac), alături de genitivul cu *a lu*². Întrebuițarea acestui *a li* chiar înaintea substantivelor masculine e oarecum rară și se datorește contaminației aceluiași *a li* întrebuițat înaintea celor feminine: „păru *a li* Rafilă“ (= arom. „perlu *a li* Marie“).

Intru cât această particularitate sintactică vine în atingere și cu postpunerea articolului în limba română, vom reveni asupra ei într'un viitor articol, când vom releva amănunțit și construcții sintactice românești ca: *ale lui, ai lui*, etc. — construcții care și-au luat naștere din contopirea genitivelor (și dativelor) rezultate din *illa ei* și *illui* și care ne duc la transcrierea *a le lui* și *a i lui*³, etc.

¹ Cf. bunăoară I. Bianu, *documente românești*. Sau, printre cele mai nouă, Al. Rosetti, *l. c.*, 68, rindul al 9-lea, etc.

² În transcrierea *Toma Ali-Moș* se ascunde același genitiv *a li* feminin: *Toma a li Moș*.

³ Dacă ar fi să corespundă unei curente realități lingvistice, interesantă ar fi construcția din *Catehismul luteran* (cf. Al. Rosetti în *Grai și suflet*, I, 256, rindul al 28-lea): „porâncitele ale lui Dumnezeu“ [=... *a le lu a i* Dumnezeu]. Atunci vom urmări dacă și în ce măsură se vor fi alăturat nominativele și acusatивele lui *ille* și *illa* în astfel de construcții.

Lexicul

O amănunțită urmărire sau studiere științifică a vieții casnice a Moșului ne-ar putea desvălui cu siguranță elemente lexicale ce ar ușura mai mult sau mai puțin orientările cercetărilor în privința entității sale, ca origine și evoluție. Pentru multiplele motive expuse mai sus, nici această latură lingvistică n'am putut-o urmări de aproape — ceea ce contribuie ca acelor câteva forme pe care le voi releva mai jos să nu li se poată da o soluție satisfăcătoare.

Trei sînt elementele lexicale cunoscute azi ca fiind caracteristice acestui ținut: *mă dec* (mai rar *mă deic(ü)*), *feiga* și vb. *a văi* — toate trei cu o circulație redusă mult față de formele *mă duc*, *fuga* și *a vedea*. Prima formă, ca și celelalte două, se aud numai în partea superioară a Vidrei, în Buzzești și în spre Bucium-sat; *feiga* se întrebuințează în expresiunile *fuși feiga* și *vă (tăt) feiga*. Din urmărirea acestor elemente și cu mijloacele de control întrebuințate, pentru primele două nu ne-am putea opri la explicația că, sub o influență streină oarecare, am avea a face cu diftongarea lui *u* în *ei*¹. Nume de proveniență germană găsim printre Moși, cum ar fi de exemplu numele *Heller*² (Rah'ila Heller, 78 ani) din Vidra-de-mijloc; dar o explicație în direcția aceasta privitor la vocala *u* nu o putem socoti plausibilă. Nici coincidența dintre *a văi* cu tema iranică *vai-*, *vae-*³ nu ne poate presenta elemente de convingere în sensul unei origini alane a acestei forme. Dacă am admite însă — făcînd abstracție de explicația dată lui *z < d*⁴ — că în acest *văi* trebuie să vedem un *ei > ai* (cf. *înraii*, *lăfăii*, *zăhăii*, etc.), atunci ne-am găsi

¹ N. Drăganu, în *Manuscrisul năsăudean și săsisme vechi din Daco-romania*, III, 507, îi atribuie o origine săsească — ceea ce e greu de admis; cel mult am avea *ui*: **duic*, **fuig*. Cf. și Weigand, *Jahresb.*, IV, 296.

² Cf. și Weigand, l. c., IV, 288.

³ Ovid Densusianu, *Originea Moșilor* (în *Vieța nouă*, XVII (1921), 167-168).

⁴ G. Weigand, *Jahresb.*, VI, 299.

în fața a trei elemente avind pe *ei*¹. Această ipotesă, alăturată la dubletul fonetic privitor la vocala *u* sau *i* care există între limba latină și cea elenă de pildă (cf. *fugo* — φεύγω, *duco* — **deuqʷ*, etc.), ne-ar îndreptăți întru cîtva să emitem părerea că în aceste trei forme putem întrevedea o veche imixtiune fonetică, streină sau mai de grabă autohtonă, sau chiar o continuare directă a unui atare fonetism alături de cel latin. De relevat însă că nu s'a înregistrat vre-o formă verbală ca **fe(i)g* sau vre-una substantivală ca **deica*, paralele cu (*mă*) *de(i)c* și *feiga*.

Cîteva apropieri lexicale. — Se știe — și faptul s'a relevat ca o simplă constatare fugitivă² — că pe versantul sudic al Pindului trăește o frîntură de neam aromînesc numită de ceilalți Aromîni *Moțan'i* (și *Möçan'i*?). Sub acest nume e designată și o altă frîntură aromînească ce locuește în nordul Macedoniei, și anume Hitca (nord de Coceani)³. Coincidența, cel puțin, a acestor denumiri m'a determinat să relevez cîteva apropieri de natură lexicală între Moți și dialectul aromîn, fără ca, totuși, să pot proiecta o cît de slabă lumină asupra acestei probleme; căci, din cercetările mele personale făcute printre Aromîinii aflători aici, în Țară, și care sînt originari din împrejurimile acestui versant al Pindului n'am putut da de elemente sigur îndrumătoare într'o direcție oarecare. Le relevez totuși pentru a putea servi unei ulterioare reveniri și asupra acestei laturi, cînd împrejurările vor îngădui studierea amănunțită și la fața locului și a acestor Aromîni porecliți *Moțan'i*. Firește, unele din ele nu sînt cu totul necunoscute și altor regiuni dialectale romînești.

altăqară = arom. *altăqară* '„altădată“.

¹ În privința fonetismului diftongilor, cf. Iuliu Valaori, *Elemente de lingvistică indo-europeană*, 217 și 220.

² G. Weigand, *Die Aromunen*, I, 276.

³ Numele *Moțan'i* ne întîmpină și în diferite alte localități aromânești. În comuna Sanarina de exemplu există numele de familie *Muțină*. În lămuririle unora, această formă e considerată ca fiind un plural al lui *Möcan*; de aceea se și aude, cam rar, și *Möçan'i*.

apără (Dumnedzău) = arom. (*se-*)*apără* (Dumnidzău).

auá (și *auațe*) = arom. *auá* (și *auațe*).

barițe = arom. *bară* „apă stătătoare“. În toponimia Moșilor e și forma *Bara*.

buçium = arom. *buçium* „trunchi“.

căli = arom. *călire* (cu sensul de „a șterpeli“).

cșiu! *cșșș...* = arom. *cșiu!* *cșșș...* „strigăt de speriat găinile“.

çucuti = arom. *çucutescu* „a mînea, a înghiți“ (în afară de sensurile de „a suna, a bate, a lovi; a bea, etc.“). La Moși există și porecla *Çucutilă*.

çup = arom. *çupă* „cilți, fire de cînepă“. Forma aromînă poate reproduce și pe turc. *tchup* „petit morcean de broussaille“; cf. sl. *čubъ* (*čupъ*).

ncărcare = arom. *ncărcare* „a (se) murdări“ (în afară de celelalte sensuri).

pătură = arom. *petură* „foaie de plăcintă“.

suçitçare = *ș(u)țală* „bățul pe care se învîrtește foaia de plăcintă spre a fi subțiată“. *Ș(u)țală* e un derivat din vb.

șuțū = suceso.

vuži = arom. *văzire* „a roi“ (în afară de sensurile „a vîjii, a fi mulțime mare ca un furnicar“).

Aci e locul să relevăm și apropierea dintre *adéca* (cf. *Glosarul*) și arom. *ádica* = „de geaba, în zadar“. Deși forma aromînă e grecescul *ádika*, totuși identitatea de sens și formă e surprinzătoare.

În afară de aceste forme, între care unele presintă asemănări caracteristice, mai relevăm câteva din onomastica Moșilor. Ca și la Aromîni, mai toate familiile Moșilor sînt cunoscut prin cîte o poreclă.

Beni = arom. *Beni* (nume de familie în comuna Avdela).

Cacaraza = arom. *Cacaradza* și *Gagarața* (poreclă în aceeași comună). În aromînă *căcărádă* sau *găgărăță* înseamnă „bălgar de oaie“, dar mai ales „de capră“.

Clempuș = arom. *clembă*¹ și *c(ă)limbóçiu* sau *c(ă)lim-*

¹ „Unlu di niși avça trupu cit clemba“ (= unul dintre dinșii avea trupul cit prăjina), în revista *Graiu bun*, I (1906), n-rul 2, pag. 28.

*búcișu*¹ „lemn lung, prăjină“. Frîncu și Candrea ne dau forma *cleoambe*² cu sensul de „ramuri“ după context. Forma reproduce sl. *klępъ* (cf. Berneker). Cf. și *Dacoromania*, III, 1089.

Gaișu = arom. *Gal'iu* (nume de familie în orașelul Crușova).

Galea = arom. *Gale* (nume de familie în același orașel). În regiunea Zagorului *gale* e o interjecție însemnând „dorit și nefericit; bade“: *lai gale!* = „măi bade!“.

Mandralicișu — arom. *Mandralicișu* (poreclă în comuna Avdela).

Murga = arom. *Murga* (poreclă).

Păgiță = arom. *Păgiță* (amîndouă cu accentul pe *i*; nume de familie în comuna Avdela).

Zgaibă = arom. *Zgaibă* (poreclă).

În afară de aceste numiri, vom releva încă cîteva.

În graiul Moațelor am văzut (pag. 22) că există forma *Go(a)ța*. În aromînă forma aceasta se aude ca *Goți* și se dă ca poreclă — în comuna Avdela (Pind) cel care poartă porecla de *Goți* e un om înalt și roșcat. Conform fonetismului aromîn, ar trebui să ne așteptăm la forma *Goț* — *-ț* final reproducînd un *-tî* sau *-ciu* latin, iar *-ți* final reproducînd un *-cî* latin. Cred, totuși, că și pentru arom. *Goți* avem a face cu același etimon care stă și la baza *moț*. *Go(a)ța*.

O altă formă care vine să se întîlnească cu una identică din aromînă e însuși numele de *Moț* ce li se dă și sub care sînt cunoscuți acești munteni; accepțiunea însă cu care ne apare forma aromînească e cu totul alta, și anume: în timpul mersului caravanei, dacă se întîmplă ca unii catiri să se înghesuască încercînd ca fiecare să treacă înaintea altuia și amenințînd astfel cu răsturnarea poverilor, atunci cărvănarul caută să-i pună în ordine, adresîndu-le interjecția *moț! moț! moț!* — însemnînd „liniștește-te, stai“. Tot așa se adresează un cărvănar unui catir năvăș de care

¹ „Băgă niște climbuče 'n foc“ (= puse niște rămurele în foc), în revista *Flambura*, I (1912), n-rul 1, pag. 13. *C(ă)limbučișu* înseamnă și un „arbust semănînd cu cornul și care crește în locuri mai calde“.

² L. c., 49. Cf. și Tiktin, *Dicționar romîn-german*, sub *cleombă*.

vrea să se apropie. După cum se vede, așa dar, deosebirea de sens e pe atât de deosebită pe cât de identice ca formă se prezintă aceste două cuvinte. Care ar putea fi originea acestei interjecții *moț!* din aromînă nu putem precisa ¹. Pentru porecla *Móțan'i* (cf. pag. 37), Aromînul din popor o explică în sensul unei batjocuri: după relatările obișnuite, în graiul acestei frînturi aromînești circulă și forma adverbială *acmoți*, după care i s'a dat și porecla de *Móțan'i* — explicație ce s'ar putea susține dacă ne-am gîndi la porecla de *Dotșan'i* care se dă unui trib fărșerotesec din sudul Albaniei după negațiunea albanesă *dot* din graiul lor ². În cazul acesta, și mai ales dacă ar fi ca să ne gîndim la vre-o corelațiune între *Moți* și *Moțan'i*, originea denumirii etnice de *Moț* se complică.

Relevări semantice. — Trecînd peste locuțiunea *de loc*, cu sensul de „imediat, îndată“, care se găsește și în alte regiuni dialectale dacoromîne, o primă formă mai caracteristică ce merită să fie relevată din acest punct de vedere este vb. *urla*. În graiul Moșilor acest verb și-a pierdut semnificația originară de „a striga tare, a urla“; astăzi înseamnă „a coborî (la vale)“: „urlă d'e-a munte; urlă la vale“. Prin extensiune, forma a început să însemneze și „a urca (la munte)“; cu acest sens am auzit-o numai de două ori.

Filiera semantică prin care a trecut accepțiunea originară la cea de astăzi cred că e următoarea. Prin *a urla* înțelegem la origine un „strigăt, zgomot“ produs de o mișcare oarecare. S'a putut zice, deci, alături de „lupul urlă“ bunăoară și „apa urlă 'n vale“. Prin această extensiune însă ușor s'a putut trece dela sensul de „hurler“ la cel de „a se mișca mergînd la vale, a coborî curgînd, a coborî“. Acesta e, prin urmare, procesul urmat de actualul *urla* al Moșilor,

¹ Totuși am putea presupune cel puțin că în ea se oglindește negațiunea albanesă *mo s* „nu“ urmînd ca prin acest *moț! moț!* al cărvănarului aromîn să înțelegem: „nu [vă înghesuți așa]! nu [vă împingeți]!“ deci: „mergi liniștit, fii liniștit, nu [mișca]!“.

² Cf. T. Papağagi, *La Romîni din Albania*, 34, sau G. Weigand, *Die Aromunen*, I, 276.

1. Mocani din Trîmpoiele.

2. Tîrgul de pe muntele Călineasa care se ține anual
în ziua de S. Petru.

mai ales că orice „coborîre” dela munte spre vale e o mișcare însoțită și de un sunet, un zgomot.

Un paralelism aproape perfect ni-l oferă dialectul aromân. În afară de înțelesul de „hurler”, *aurleri* mai are și următoarele accepțiuni: 1. „a certa”¹: *aurlu-l*; 2. „a trage o palmă”: *aurlă-l'i ună*; 3. „a da drumul, a slobozi”: *iu l'i-aurlași cal'i?* (= „unde i-ai mînat caii [să pască]?); 4. „a (se) introduce, a (se) băga, a (se) vîri”: *furil'i se-aurlară tu mănți* (= „hoții au pătruns în munți”), *mi-aurlai nunttru* (= „m'am băgat înăuntru”).

După cum vedem, deci, sensul originar de „strigăt, zgomot” a trecut la cel de „mișcare” în general. Evoluția aceasta o constatăm, de altfel, și în vb. *tuna* și *țipa*: în afară de semnificațiile literare de „a bubui” și „a scoate strigăte stridente”, în întregul Ardeal, ca și la Romînia din Serbia, primul înseamnă „a intra (în casă)”, iar al doilea „a arunca, a azvîrli, a trînti”: „*tună 'n pădure*” înseamnă că tunetul *intră* în pădure cu zgomotul obișnuit, etc. (cf. *tuna* la *Glosar*).

O a doua formă care, din punct de vedere al sensului, se găsește izolată în dacoromînă dar care se întîlnește cu același cuvînt din aromînă este *'ncărca* (a se). Ca înțeles figurat, înseamnă „a se murdări peste măsură”: „*mă 'ncăre d'e tînă*” = mă umplu (mă murdăresc) de noroi. În aromînă, pe lângă celelalte sensuri, mai înseamnă și „a (se) murdări peste măsură”: *mi ncărcai (di lăsk'i, di fărină, etc.)* (= „mă murdării (de noroaie, de făină”), etc.), sau: *n'i ncărcai su/litlu* (= „îmi împovărai [cu murdării, nelegiuiri] sufletul”), etc. Avem, prin urmare, și la nord și la sud, trecerea semantică, explicabilă de altfel, dela „charger” la „a (se) murdări”.

Originea Moșilor. — Infățișîndu-ne ca într'un tablou toate cele expuse pînă aci în legătură cu entitatea Moșilor, ultima și cea mai grea problemă care se pune este

¹ În neogreaca populară onomatopeicul *χουάδω* înseamnă „urlu” și „cert; alung”.

originea lor. Pentru a o limpezi însă și mai bine, va trebui mai întâi să ne oprim asupra câtorva considerațiuni preliminare.

Raportînd această frîntură etnică dacoromînă la întregul romînism, prima și cea mai importantă constatare pe care o putem face e că, atît psihologiceste, dar mai ales din punct de vedere al fisicului și al geografiei umane în general, Moșul reprezintă o entitate aparte, caracteristică și care nu presintă asemănare frapantă cu nici o altă ramură romînească decît numai cu Istro-romînii. Chiar din prima călătorie făcută în Munții Apuseni tipul Moșului mi-a reamintit pe cel al Istro-romînilor pe care i-am vizitat în 1919. La această asemănare vine să coroboreze și laturea lingvistică, și anume rotacismul¹. În cazul acesta se naște întrebarea: admițînd că Istro-romînii sînt o frîntură a Moșilor², care poate fi regiunea originară a lor? Trebuie oare să vedem în Moși niște continuatori direcți în timp și spațiu ai unei entități locale, anterioară așezării Slavilor? Și care putea fi acea entitate?

Pentru o regiune cum este a Moșilor, e surprinzător pînă la un punct că chiar în nomenclatura toponimică curentă (șate și văi) a lor găsim elemente de origine slavă, ca: *Certeza* <sl. čertěž³, *Girda* <sl. гѣрдѣ (cu sensul de „urît, φρικτός, horrendus“), *Poieni* <sl. polijana, *Ponor(ul)* <sl. понорѣ, *Sohodol* <sl. сохѣ + дол(ѣ), *Vidra* <sl. vidra, etc. Oare asemenea numiri să fi fost date direct de un element slav, încă neromînizat, care va fi pătruns în labirintul acestor munți, ori ele sînt datorite unui element romînesc provenit și dintr'un amestec cu element slav asimilat⁴?

¹ E caracteristică și întîlnirea fonetismului dintre istr. *błera* (cf. J. Popovici, *Dialectele romîne din Istria*, I, 117) și *błera* al Moșilor. Cf. și forma *vșjera* din Candrea-Densusianu-Speranța, *Grăiul nostru*, II, 212.

² Relevez sub toată rezerva că, după Moșu, *Politica noastră futură*, 1924, pag. 17, Istro-romînii s'ar denumi ei înșiși *Moși*.

³ Cf. E. Berneker, *Slav. etym. Wörterb.*, sub č r t ђ. Etimologia aceasta mi-o dase într'o convorbire I. A. Candrea înainte ca eu să mă apuc a o căuta.

⁴ De reținut în această privință că bună parte din toponimia slavă se datorește unui atare element.

Din restul nomenclaturei toponimice nu putem deduce nimic care să ne îndrepte sigur spre una din aceste două ipoteze, căci nici un nume nu ne îndrituiește să-i atribuim în mod discutabil o vechime datînd din epoca anterioară venirii Slavilor: *Albac-ul*, care e o numire dată după aspectul albicios pe care îl ofere ținutul său pietros mai mult, poate fi și post-slav, la fel ca și *Neagra* — după colorarea neagră pe care valea *Negrei* o presintă prin pietrele sale. Aceeași concluzie și pentru *Lăpuș*¹, ca și pentru *Iarba-rea*, *Secătura* ori *Scărișoara*². Cît privește *Lăzești* și *Cîmpenii*, acestea sînt înjghebări ulterioare, primul fiind după numele unui *Lază*, iar al doilea fiind dat în opoziție cu locuitorii dela munte³.

Oricare ar fi ipoteza la care ne-am opri, fapt e că nu ne putem închipui ca la venirea Slavilor să nu fi locuit în această regiune o populațiune oarecare. Toponimia slavă, sau chiar cîte o urmă de vechi fonetism slav ca *-șc-*⁴ din *înceșca*,

¹ Etimologia la care trebuie să ne oprim cred că e cea dată de Per. Papahagi, *Notițe etimologice*, 28 (in *Anal. Acad. rom.*, XXIX, 228), fără a ne mai gîndi la forme slave ca *lap(p)a*, *lopuk*, etc.

² De remarcat că *Scărișoarele* se găsesc în concurență cu numirile *Gîrda-de-sus* și *Gîrda-de-jos*, care par a fi mai vechi. Numele de *Scărișoara* se crede în popor că vine dela o stîncă ce se ridica în mijlocul drumului spre aceste sate și în care locuitorii au săpat de o parte și de cealaltă mai multe trepte, făcînd astfel două *scărișoare*, care le serviau să treacă obstacolul. — Pentru *Gura-Arăzei* sau *Arada* — cum se mai aude —, etimologia cred că trebuie căutată în forma slavă feminină *ra da* „vese'a” sau „deschisa, zîmbitoarea”. În cazul acesta, denumirea ei s'a dat în opoziție cu *grada*: *Girda* e, într'adevăr, o vale urită și înfricoșătoare, față de *Arada* care are un orizont mai vesel. În ceea ce privește fonetismul cu *a* dinaintea lui *r*, el trebuie explicat din dedublarea lui *a* din *Gura*: *Gura-Răzei* > *Gura-Arăzei*. Se aude și *Gura-Răzei*.

³ În legătură cu nomenclatura toponimică, interesantă e de relevat și următoarea tradiție privitoare la numele muntelui *Găina*: Pe vremuri, o găină cu aripele de aur s'a oprit în șborul ei pe acest munte; un vîntător „jidani” însă, cîntînd s'o împuște, a silit-o să sboare și astfel ea s'a oprit tocmai la Roșia de lîngă Abrud, unde sînt minele de aur (auzită în Bulzești). Cf. și Frîncu-Candrea, *l. c.*, 67. — „Jidanul” apare și în textul al VII-lea

⁴ Acest *-șc-* poate fi și analogic, după forme ca *împroșca*, *mușca*, etc...

nu exclude o atare presupunere basată cel puțin pe logica faptelor. Dar care putea fi acea populațiune?

Ovid Densusianu, în articolul amintit, a opinat că Moții sînt de origine alană, relevînd întru susținerea acestei păreri pe lîngă elementul lexical *văi* și constatări privitoare la fisicul lor, ca și la obiceiul de a purta părul lung, împletit în chieă lăsată pe umăr¹. E drept că chiea a existat: textul al xxv-lea și al xxvi-lea ne dau chiar oarecari detalii în această privință. Dar aceasta nu poate constitui un element sigur pentru concludsiunea dată, mai ales că relatarea din textul al xxvi-lea ne relevază acest obicei ca existînd și la Ruși². Asemnările fizice pot fi luate în considerațiune fără ca totuși să ne putem opri la originea alanică a Moților.

În adevăr, pe lîngă alte considerente, logica faptelor, ca și realitatea etno-istorico-lingvistică și psihico-socială nu poate fi de acord cu această părere. Ca orice popor barbar, și Alanii trebuiau să urmeze în năvălirea lor drumurile mari de șesuri sau cîmpii ori, cel mult, lungul apelor mari cu albiu sau văi larg deschise. Era firesc să evite șerpuirile înguste în susul apelor muntoase, pentru că înaintea lor se ivia mai la fiece pas fantoma necunoscutului, a surpriselor, a groazei. Și nimic mai natural ca în astfel de circumstanțe sufletul barbar să încerce fiorii groazei. Și tocmai prin faptul că în năvălirea lor erau nevoite să se scurgă spre locuri deschise, atari frînturi etnice erau condamnate unor asimilări relativ repezi și aproape fără urmă.

Dar, să admitem pentru moment că, în scurgerea lor, Alanii s'au pripășit sau că s'au refugiat de frica altor năvăliri barbare în labirintul Munților Apuseni. Configurația geografică a acestei regiuni nu ne permite să admitem că în

¹ Cf. planșa reproducînd pe *Horia*, din Rubin Pațiția, *Țara Țopilor*, 168.

² Un obicei asemnător îl constatăm bunăoară și în nordul Africei, în Maroc (cf. E. Laoust, *Mots et choses berbères*, 142-143).

vechime va fi putut trăi aci o populație numeroasă¹; așa că, în atari împrejurări, și ducînd o vieață barbară, nimic nu le-ar fi putut grăbi asimilarea; din contra, ființa lor etnică s'ar fi putut menține pe o perioadă mai lungă mai ales că, la așezarea lor, populațiunea ce va fi locuit în aceste părți s'ar fi retras în fața lor — ceea ce cu siguranță că ar fi lăsat urme numeroase și evidente în continuatorii lor de astăzi. Așa ceva însă cercetările făcute pînă în ziua de astăzi nu au constatat. Și apoi, în cas că etimologia propusă pentru *Go(a)ță* (cf. pag. 22) e cea adevărată, ar fi încă un motiv ca în Moți să nu vedem descendenții Alanilor, întru cit aceștia năvălesc în secolul al v-lea, pe cînd Goții apar pe la sfîrșitul secolului al III-lea.

Atunci, care ar putea fi originea lor?

În fața penuriei documentare privitoare la popoarele autohtone, evident că tot ce se poate afirma nu poate fi decît simplă suposiție. Să avem a face oare cu resturi dacice romanisate — mai ales că acest ținut poate fi considerat istoricește ca un centru geografic al Dacilor, fiind în imediata apropiere a Sarmisegetuzei (Grădiștea de astăzi)? Ori ar trebui să admitem că la asemenea resturi se vor fi adăugat și elemente nord-ilirice, din spre coasta adriatică, ce vor fi venit aci fie în calitate de coloni, fie pentru lucrarea minelor de aur, etc.? Această din urmă presupunere ar mai avea și avantajul că, raportîndu-ne la nasalisarea lui *-n-* intervocalic în spre rotacisare, am vedea astfel regiunea Moților de astăzi în legături etnice cu Nordul iliric (cf. pag. 33). Această ipotesă ne-ar duce și la apropierea pe care trebuie să o fa-

¹ După o statistică ungurească din 1913 apărută în *A Magyar Szent Korona Országainak Helységnevtára*, numărul Moților propriu ziși se ridică la 34961, repartizat astfel: Cîmpeni, 2967; Certeja, 1289; Secătura, 1987; Sohodol și Poieni, 4713; Ponorel, 1872; Vidra-de-jos, 2674; Vidra-de-sus, 3612; Neagra și Iarba-rea, 3056; Albac și Gura-Arăzei, 6519; Scărișoara-de-sus, Scărișoara-de-jos, Lăpuș și Lăzești, 6272. Statistica e făcută conform repartisărei administrative a satelor — repartisare care așa cum apare, e foarte incomodă pentru populație.

cem între tipul de sate al Moşilor cu cel al acestui Nord iliric: Gheghii de astăzi trăesc în sate cam tot așa de răsfirate pe terenuri accidentate, ca și primii. E așa numitul tip *Stari-vlah* pe care îl găsim în întreaga Dalmație și pe care și etnografia sîrbească îl consideră a fi „le type fondamental et primitif“¹.

Ca o completare a tuturor acestor considerațiuni etnice, ar fi de relevat și numele sub care sînt cunoscuți acești munteni, și anume acela de *Moși* și *Țopi*.

S'a emis părerea că *Moș* ar veni din chica de păr pe care o purtau acești locuitori, sau din tufa de păr mai lung pe care obișnuiau să o lase deasupra frunței — așa cum am constatat la cîțiva din Gura-Arăzei și după cum se poate vedea în planșa v, 1 care reproduce trei Mocani din Trîmpoiele; pentru *Țop* se crede a fi o formă slavă sau ungurească², nu germană, sau că — după interpretări populare — ar fi o formă onomatopeică provenită din faptul că Moșul, neștiind să danseze, *țopăe* „ca un urs“. Denumirea *Țop* a fost pusă în directă legătură și cu forma Τζοπών³, pe care o găsim atestată de două ori în capitolul Περὶ τοῦ ἔθνους τῶν Πατριάρχων dela Constantin Porphirogenet⁴.

Înainte de toate trebuie să se știe că acești munteni nu se denumesc ei singuri *Moși*⁵ — nume pe care îl ignorează ostentativ, după cum am avut ocazia să constat chiar în prima mea călătorie cînd, mergînd spre Gura-Arăzei, „Moșul“ cu care mergeam alături a protestat cu enervare în contra acestei numiri; „noi sîntem Romîni, nu Moși!“ Pentru ei „Moș“ e o batjocură; și dacă astăzi se observă o generalizare în însușirea din partea lor a acestui nume, cauza trebuie căutată în influența culturală etno-istorică, convingîndu-se și ei că

¹ Jovan Cvijić, *La péninsule balkanique*, 217-218.

² Ovid Densusianu, *Originea Moșilor* (în *Vieața nouă*, XVII, 170).

³ Rubin Patiția, *Țara Țopilor*, 3.

⁴ *De administrando imperio*, II, 165 (ed. Bonn, 1840).

⁵ De relevat că în Sebeșul de pe Olt *moș* însemnează „gurguiul“ opincei.

numele de „Moț“ e o pagină glorioasă în istoria noastră națională. Și cred că aceasta e realitatea. Un paralelism identic de altfel ni-l ofere și denumirea de Fărșeroți sub care sunt cunoscuți în general Românii din Albania și pe care le-o dau ceilalți Aromîni. De fapt, ei nu se numesc niciodată *Fărșeroți*, ci *Rumân'i*¹ — numele de *Fărșerot* fiind considerat ca o poreclă a altora.

Dar nici numele de *Țopi* nu și-l dau, mai ales că la auzirea acestuia nu-și pot stăpîni indignarea; așa că e curios totuși cum Rubin Patiția² și-a intitulat lucrarea sa *Țara Țopilor*. Probabil, de dragul istoricului Τζοπίν.

Iată însă că, paralel apropierei făcute între *Moț* și arom. *moț* (cf. pag. 40), cred că nu e cu totul lipsită de interes întîlnirea dintre *Țop* și sb. arom. *țopă*: în dialectul aromîn *țopă* însemnează „o bucată de pîne care constituie o porție prea mare pentru un copil“: „ună țopă (di pîne)“. Evident că forma aromînă e împrumutată dela Albanesi³, în graiul cărora avem *tsope*. Dar *țopă*, ca și *tsope*, exprimă în sens figurat și ideea de ceva „grosolan, necioplit, tăiat dintr'o bucată“; așa că această semnificație poate fi alăturată celei de „grosolănie“ ce reiese din aplicarea poreclei de *Țop* — oamenii înfundați în munți fiind de obicei considerați de cătră cei dela șesuri drept „grosolani, neciopliți“⁴.

Ca încheiere, ne întrebăm: în cas că asemănările dintre *Moți* și Aromîni relevate pînă aci sînt exclusiv întîmplătoare,

¹ In *La Românii din Albania*, pag. IV, rîndul al 13-lea, s'a omis la corectură negațiunea *nu*: pe care nu și-l dau.

² Familia *Patiția* locuiește și astăzi în Ponorel, aproape de confluența Vidrei cu Arieșul. Posedă o mică dar interesantă bibliotecă mai mult religioasă, cu numeroase manuscrise reproducînd diferite cărți bisericesti.

³ Cf. și Th. Capidan, *Raporturile albano-romîne* (în *Dacoromania*, II, 552).

⁴ Mă întreb dacă n'ar trebui să alăturăm acestui *Țop* și porecla de *Șop* ce se dă de obicei Bulgarilor și prin care se înțelege — ca și prin *Zdangan* — „căpăținos, grosolan, brută“.

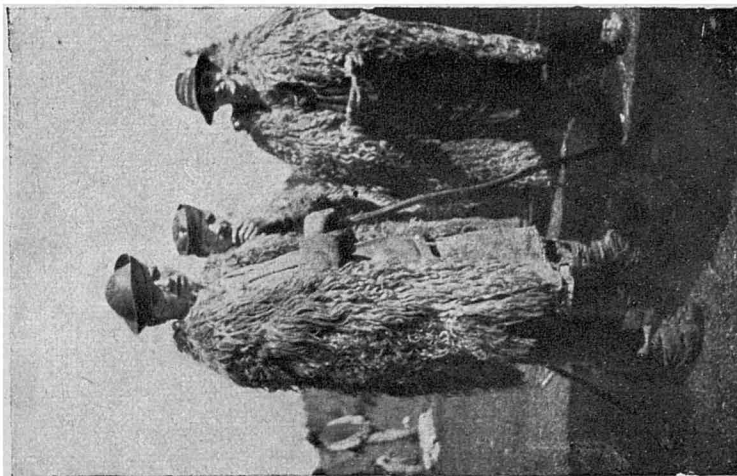
atunci nu survine vre-o nouă complicație; dacă însă, printr'o ulterioară urmărire temeinică și amănunțită a lor, s'ar dovedi între ele o corelațiune oarecare. atunci problema originii Moților se complică și mai mult. O limpezire a acestei chestiunii, deci, în funcție de cercetări minuțioase și mult aproa-fundate la fața locului, atit la *Moți* cit și la *Moțan'i*.

Toponimie.

Afăna, munte (Ighiu-Țârna).	Dealul Măgúrii (Neagra).
Bağıta, vale (Lăpuș).	Dealul Morcăneștilor (Neagra).
Băișoara (Bucium-sat).	Dealul Mătăseștilor (Gura-Arăzii).
Belezu, munte (Scărișoara-de-sus).	Dealul Niculeștilor (Gura-Arăzii).
Bghiharia, munte (Lăpuș).	Dealul Pătrășeștilor (Gura-Arăzii).
Blindiș, deal (Ighiu).	Dealul Stăneștilor (Neagra).
Bodeasa (Bucium-sat).	Dealul Sturu (Scărișoara-de-sus).
Bučinișu, vale (Lăpuș).	Dealul șerului (Ighiu).
Bulzu, munte (Ighiu).	Dealul Șteului (Lăpuș).
Capu Dealului (Gura-Arăzei).	Dealul Todireștilor (Neagra).
Călineasa, munte (Scărișoara).	Dealul Žurk'ij (Bucium-sat).
Căprărețu, munte (Scărișoara-de-sus).	Dosul caselor (Bucium-sat).
Cocoșu, pădure (Ighiu).	Dosul Turc'ij (Scărișoara-de-sus).
Copačiu, vale (Ighiu).	Drăgița, munte (Scărișoara-de-sus).
Corniștea, deal (Ighiu).	Dumbrava, pădure (Ighiu).
Çurcubăta, munte 1849 ^m (Lăpuș).	Fărcoșoaja, munte (Ighiu).
Çetateța Crevej, munte (Ighiu).	Feriçetul, deal (Gura-Arăzii).
Çingău, părau (Ighiu).	Frasănu, munte (Ighiu).
Çjorok'ju, pădure (Ighiu).	Galbăna, vale (Lăpuș).
Çitera, deal (Scărișoara-de-sus).	Galbăra, munte și vale (Lăpuș).
Çjumărna, munte (Ighiu).	Grohota, munte (Ighiu).
Çjungij (Bucium-sat).	Grohotișu, munte (Ighiu).
Dealul Bağıului (Lăpuș).	Şilagu, deal (Ighiu).
Dealul Bara (Neagra).	Şizgitu, vale (Scărișoara-de-sus).
Dealul Beleştilor (Neagra).	Hajduçești, deal (Iarba-rea).
Dealul Çeurață (Neagra).	Hărăcăij (Bucium-sat).
Dealul Çirçjului (Neagra).	(H)izu, deal (Ighiu).
Dealul Dobrului (Trîmpoiele).	İapa, deal (Scărișoara-de-sus).
Dealul Drăgișij (Neagra).	În scaune (Scărișoara-de-sus).
Dealul Duduenilor (Neagra).	K'jatra çeți, munte (Ighiu).
Dealul K'ejuluj (Gura-Arăzii).	

1. Neveste din Tomnatec, cu tulpicele în mână, pe muntele Găina în zi de târg.

2. Păștori Crișeni, care își pase țarneaule de oi în apropiere, participând la târgul de pe Călineasa.

- K'jatra tãjatã, munte (Ighiu). Porcãrețu, vale (Ighiu).
 La Negrileasa, munte (Ighiu). Prozu, pãdure (Ighiu).
 Lãpușu, deal și vale (Scãrișoara- Ripa roșie, pãdure (Ighiu).
 de-sus). Riturj (Bucium-sat).
 Mãguliçju, deal (Ighiu). Rogoțina, pãdure (Ighiu).
 Mãgura (Bucium-sat). Runcu rãu, munte (Ighiu).
 Mãgúra, deal (Ighiu), munte Runcurile (Bucium-sat).
 (Neagra). Sfredelușu, munte (Ighiu).
 Mestecãnișu, munte (Ighiu). Stãnișoara, deal (Lãpuș).
 Moliț'ișu, munte (Neagra). Stina, munte (Ighiu).
 Nirlãu, pãdure (Ighiu). Striglãu, munte (Ighiu).
 Qarzãna (Bucium-sat). Sub k'etri, deal (Neagra).
 Ordncușa, deal (Scãrișoara- Sulițj (Bucium-sat).
 de-sus). Tranaș, vale (Ighiu).
 Pãrfu Badinuluț (Ighiu). Trifeștj, deal (Gura-Arãzii).
 Pãrfu Brãdulețuluț (Ighiu). Țicu, munte (Ighiu).
 Pãrfu Cruçj (Ighiu). Valea Abruzeluluț (Bucium-sat)
 Pãrfu Çeptilor (Ighiu). Valea Albaculuț (Albac).
 Pãrfu Litam (Bucium-sat). Valea Arãziț (Gura-Arãzii).
 Pãrfu mițf (Ighiu). Valea Bãri (Neagra).
 Pãrfu Qarzãniț (Bucium-sat). Valea Braiculuț (Ighiu).
 Pãrfu Pircjuluț (Ighiu). Valea Bucjumululuț (Bucium-sat).
 Pãrfu Toplițj (Ighiu). Valea Comarniçelor (Lãpuș).
 Pãrfu Turculuț (Ighiu). Valea Mãguriț (Neagra).
 Pãrfu vaçij (Ighiu). Valea Munteluț (Ighiu).
 Peretu, deal (Ighiu). Valea neagrã (Neagra).
 Piatra miculuț (Bucium-sat). Valea Žompuluț (Lãpuș).
 Pircjul, deal (Gura-Arãzii). Vilçelile (Ighiu).
 Plãișorul (Bucium-sat). Virtõapele (Bucium-sat, Ighiu).
 Pojana furçilor (Ighiu). Virtop, vale (Scãrișoara-de-sus).
 Pojenile ursuluț (Scãrișoara-de Vulturuluț, munte (Scãrișoara-
 de-sus). de-sus).
 Popesele (Bucium-sat).

O n o m a s t i e ă

A Luri (Albac).	Bindura (Gura-Arãzii).
A Toli (Gura-Arãzii).	Birleã (Gura-Arãzii).
Bara (Albac).	Birza (Albac).
Bãrburã (Scãrișoara).	Birzãu (Scãrișoara).
Barnã (Albac).	Bocul (Gura-Arãzii).
Barșa (Scãrișoara).	Boçjanul (Gura-Arãzii).
Beni (Albac).	Bodqacã (Scãrișoara).

- Bodogoi (Scărișoara).
 Bodoloș (Scărișoara).
 Bodor (Albac)—E întrebuințat
 și ca nume de bou.
 Bodrozul (Gura-Arăzii).
 Bogleu (Scărișoara).
 Bogolou (Albac).
 Borodel (Scărișoara).
 Boș (Albac).
 Bota (Scărișoara).
 Boza (Albac).
 Breanț (Scărișoara).
 Breb (Albac).
 Brezdeu (Albac).
 Brindaș (Albac).
 Broț (Gura-Arăzii).
 Broțul (Albac).
 Bufa (Albac).
 Buha (Scărișoara).
 Buholt (Albac).
 Burănău (Albac).
 Burduna (Albac).
 Butanteu (Scărișoara).
 Buzșer (Scărișoara).
 Cabeu (Scărișoara).
 Cacaraza (Albac).
 Cahala (Scărișoara).
 Cánora (Albac).
 Canța (Scărișoara).
 Canțu (Gura-Arăzii).
 Carcea (Gura-Arăzii).
 Cașescul (Albac).
 Cașacu (Albac).
 Cănábaș (Gura-Arăzii).
 Circan (Scărișoara).
 Cîrēju (Albac, Scărișoara).
 Cirpoza (Albac).
 Clempuș (Albac).
 Cocoloț (Albac).
 Coțioabă (Scărișoara).
 Colna (Albac).
 Conțor (Albac).
 Corlombea (Scărișoara).
 Cornezul (Gura-Arăzii).
 Corzac (Scărișoara).
 Corzo (Scărișoara).
 Coșomandea (Scărișoara).
 Cotrea (Scărișoara).
 Cotreju (Gura-Arăzii).
 Cula (Albac).
 Culenți (Gura-Arăzii).
 Culițiu (Albac).
 Culoș (Albac).
 Cușma (Scărișoara).
 Cutruț (Scărișoara).
 Cîpaca (Albac).
 Cîpază (Albac).
 Cîjoban (Albac).
 Cîjocoi (Scărișoara).
 Cîcșionca (Albac).
 Cîmpera (Albac).
 Cîngos (Albac).
 Cîpirtău (Albac).
 Cîorbéle (Gura-Arăzii).
 Cîrtig (Scărișoara).
 Cîrtului (Scărișoara).
 Cîroz (Scărișoara).
 Cîru (Albac).
 Cîub (Scărișoara).
 Cîucutilă (Gura-Arăzii).
 Cîuha (Albac).
 Cîup (Scărișoara).
 Cîurt (Scărișoara).
 Cîutul (Albac).
 Didan (Gura-Arăzii).
 Digaj (Albac).
 Diuza (Scărișoara).
 Dirdală (Albac).
 Doga (Scărișoara).
 Dobra (Albac).
 Dod (Albac).
 Dolgoz (Scărișoara).
 Dolomina (Albac).
 Doșa (Albac).
 Drelea (Albac).
 Drimbul (Albac).

- Druleș (Scărișoara).
 Dudul (Albac).
 După (Scărișoara).
 Ferh'et (Albac).
 Flișor (Scărișoara).
 Flocosu (Scărișoara).
 Flontoș (Scărișoara).
 Fluturul (Gura-Arăzii).
 Flușar (Scărișoara).
 Foltoj (Albac).
 Fôzet (Albac).
 Fușă (Albac).
 Gaița (Scărișoara).
 Gaiu (Albac).
 Galeșă (Scărișoara).
 Gartău (Scărișoara).
 Gavozd (Albac).
 Gâzel (Albac).
 Gigoj (Scărișoara).
 Girganză (Gura-Arăzii).
 Gôngă (Scărișoara).
 Governa (Albac).
 Golomoș (Scărișoara).
 Gortău (Scărișoara).
 Gortoj (Scărișoara).
 Gebeșă (Scărișoara).
 Gjurcușul (Gura-Arăzii).
 Gjurîța (Scărișoara).
 Gjuza (Scărișoara).
 Gjurșiu (Albac), nume de bo-
 tez.
 Haiđău (Scărișoara).
 Haiđuc (Scărișoara).
 Halic (Scărișoara).
 Hanăș (Scărișoara).
 Hiș (Scărișoara).
 Hoiči (Albac).
 Hondreșă (Albac).
 Horobači (Albac).
 Hoșmoletă (Albac).
 Hunți (Albac).
 Hurtoj (Gura-Arăzii).
 Hurtag (Albac).
 Iâmbor (Gura-Arăzii)—Nume de
 bou frumos.
 Ispote (Albac).
 Impăratu (Scărișoara).
 Incurcată (Scărișoara).
 Juganul (Albac).
 K'irtac (Scărișoara).
 Lajeșu (Albac).
 Leba (Albac).
 Laterna (Scărișoara).
 Libuz (Albac, Scărișoara).
 Lica (Scărișoara).
 Licóreșă (Scărișoara).
 Liscău (Scărișoara).
 Lučina (Albac).
 Manguli (Albac).
 Mandraliçu (Albac).
 Martou (Albac).
 Măgală (Scărișoara).
 Măgar (Albac).
 Măgăluță (Gura-Arăzii).
 Melegaș (Scărișoara).
 Migoș (Albac).
 Mirca (Albac).
 Mitroșul (Albac).
 Mișigui (Albac).
 Miș (Scărișoara).
 Mojdă (Scărișoara).
 Murga (Gura-Arăzii).
 Murie (Albac).
 Nateșă (Albac).
 Natul (Gura-Arăzii).
 Nărailă (Scărișoara).
 Noaptea (Albac).
 Ogra (Albac).
 Omul (Scărișoara).
 Onșul (Gura-Arăzii).
 Pândorul (Gura-Arăzii).
 Panganeș (Albac).
 Pantășă (Scărișoara).
 Papadeșă (Albac).
 Pasula (Albac).
 Patrimanți (Albac).

- Păgiță (Scărișoara).
 Pepelea (Albac, Scărișoara).
 Perți (Albac).
 Pișira (Scărișoara).
 Pîrțilig (Albac).
 Pîrțul (Albac).
 Pocote (Albac).
 Pocul (Gura-Arăzii).
 Porcuț (Scărișoara).
 Pucă (Albac).
 Puçiu (Albac).
 Pulău (Scărișoara).
 Pura (Scărișoara).
 Relea (Scărișoara).
 Scîrnaval (Albac).
 Scqaba (Scărișoara).
 Scorúș (Gura-Arăzii).
 Scripa (Albac).
 Sfertea (Albac).
 Sopor (Gura-Arăzii).
 Sor (Scărișoara).
 Straiță (Scărișoara).
 Sufletul (Gura-Arăzii).
 Surcel (Scărișoara).
 Sužecoc (Scărișoara).
 Sab (Scărișoara).
 Șoarecele (Albac).
 Șofan (Albac).
 Șotinj (Gura-Arăzii).
 Șabuc (Scărișoara).
 Tagaș (Albac).
 Talaje (Albac).
 Tambor (Albac). Nume și de cine.
 Tembotea (Albac).
 Talecușă (Albac).
 Ticul (Gura-Arării).
 Tifor (Albac).
 Tiptirușă (Albac).
 Tiz (Albac).
 Tirfan (Albac).
 Todoș (Scărișoara).
 Tojeș (Scărișoara).
 Tolca (Gura-Arăzii).
 Tolea (Scărișoara).
 Tolqați (Albac).
 Tomșa (Scărișoara).
 Torele (Albac).
 Torțiel (Gura-Arăzii).
 Tripulița (Scărișoara).
 Tripuț (Scărișoara).
 Trqaca (Albac).
 Trocul (Gura-Arăzii).
 Tuluc (Scărișoara).
 Turc (Scărișoara).
 Tutămană (Albac).
 Tuz (Albac).
 Țaca (Albac).
 Ținadel (Albac).
 Țiga (Albac).
 Țoc (Gura-Arăzii).
 Țonc (Albac).
 Țuputel (Scărișoara).
 Untura (Scărișoara).
 Urmea (Scărișoara).
 Utręa (Scărișoara).
 Văzul (Albac).
 Visalom (Albac).
 Virçiu (Scărișoara).
 Virul (Gura-Arăzii).
 Yup (Scărișoara).
 Zebote (Albac).
 Zebreă (Scărișoara).
 Zgaiba (Albac).
 Zunta (Gura-Arăzii).
 Žabra (Scărișoara).

T e x t e

I

Că de-aiçi pină 'n Brașău
 Nu-î nime singur ca eu,
 Ba mai este mîerla, zău.
 Niçi mîerla nu-î singurea :
 Cucu-î frate lingă ęa,
 Că tot vine și o 'ntreabă:
 — Țe ți-î ție, mîerlă dragă !
 O ți-î Țame, o ți-î sete,
 O ți-î dor de codruț verde?
 — Nu mîi-î dor de codrul verde,
 Că mîi-î dor de soțu mîneu,
 Că vine o haisău
 Și 'mpușcă soțuțul mîneu“.

1921, Bucium-sat — Cosma Nicolae, 81.

II

Ai, săracu mîirele,
 Că-î bătrîn ca ciînele;
 Apoi săraca mîireasa,
 Că-î tinără ca ȋireșasa.

1921. Bucium-sat — Ieva Cosma, 68.

III

O fost o fată la capre; apoi ęa vręa să se mărîte, apoi din
 capră să facă zamă, apoi

Țiș, vinătă,
 Pină simbătă.
 Apoi de simbătă 'ncolęa
 La tine *pic*.
 La mine *sic*;
 La tine *pic*,
 La mîireșasă *sic*.

Aceeași.

IV

Biînele de mîie fuęe,
 Rău dinapoi m'azunęe.
 Dă-mi și mîie, Țamne, biîne
 Să nu mă mai rog de nime,
 Că de ciîne m'am rugat
 M'ocărit ș'apoi mîi-o dat.

Aceeași.

V

Apoi nunta la noi se face așa: vifeliș îmblă din casă în casă cu ploșcă cu vin și cu prime prinse în umăr și cînd se bagă în casă, în lontru, strigă:

— S'o 'nk'inat mîirele tinăr
Și mîireasa tinără,
Vă poștește la un țipou frumos,
Trupu lu Hristos,
Ca să bem și să ne veselim.
— Dac'om putea om veîi.

1921, Buçjum-sat — Nicolae Dand'ea, 45

VI

Hajdaț, fet'e, la căline,
Că la zoc nu vă e nîme;
Și cîine vă va lua
Pă țoat'e nu v'a zuca:
Sint'eț mult'e ca iarba
Și bătrîne ca mama.

1921. Buçjum-sat — Sofia Vădan, 17.

VII

Din bătrîni să zice că Židani o vrut să se gură la Dumnedzău șus. Apoi o mers o mujere împovărată de Židan și o dzis că s'o trăzniască Dumnedzău *Detunata* ațeeș, s'o așeze, să nu mai gură atîta d'ęalu mare. Apoi, la cităva vreme, așa o făcut Dumnedzău c'a și trăznit-o. Inainte o fost lemn și apoi Dumnedzău o făcut-o pk'jatră, numa cuț de pk'jatră.

1921. Buçjum-șasa — Veta Șendruț.

VIII

Descîntec de oimă (sau uimă).

Sui, oimă, pă cut'e,
Int'un virv d'e munt'e;
Cut'ea să vie,
Ojma să rămie
Uîe cocoș nu cîntă
Și miț nu mjaună
Și cîine nu latră
Și vacă nu rașe.
Și acolo pk'ej,
Ș'acolo răsapk'ej,
Și încă nițî acolo.

1921. Buçjum-șasa — Sofia Costșea Aron, 77.

IX

De sclintit

Cum se strînge sfînta luni
 După sfînta marți,
 Să se stringă os la os,
 Și vină la vină,
 Și carne la carne,
 Și sînge la sînge
 Și măduhă la măduhă.
 Cum se strînge sfînta marți
 După sfînta miercuri,
 Să se stringă os la os,
 Și vină la vină,
 Și carne la carne,
 Și sînge la sînge,
 Și măduhă la măduhă.
 Cum se strînge sfînta miercuri
 După sfînta zoi, . . .¹

Aceeși.

X

Din vînt

De-o și venit cel de vînt,
 Potcă neagră de nouă feluri,
 De nouăzeci și nouă feluri
 De-o și aruncate de bărbat
 Să-i pk'ițe boarșele;
 De-o și aruncate de mujere
 Să-i pk'ce țîțele;
 De-o și aruncate de fată
 Să-i pk'ițe cosîțele.
 Să eși din . . .
 Să te duçi în munț pustii,
 Une om nu lăcuește,
 Și pasărea nu țjurlică
 Și cocoș nu cintă.
 Acolo stai
 Ș'acolo lăcuești!

¹ Continuă în felul acesta pînă ce amintește de toate zilele săptămîinei.

Eși din . . .¹
 Să rămie . . .¹
 Curată,
 Luminată,
 Ca de la Dumnezeu sfințu dată.

1921. Buçjum-pojeni — Lina a li Iancu a li Stilpu, 40.

XI

De selintit

Mă luaș pă cale,
 Pă cărare,
 Pîn' la un pod de aramă:
 — Trece-mă, sfințe Petre!
 — Nu te poșj trece,
 Nu te poșj petrețe
 Mj-am selinit o mină (o un piçior)
 Măduhă la măduhă,
 Înk'eetură la ink'eetură,
 Vînă la vînă.
 Așa să-mj treacă de jute
 Cum am dzis de jute.

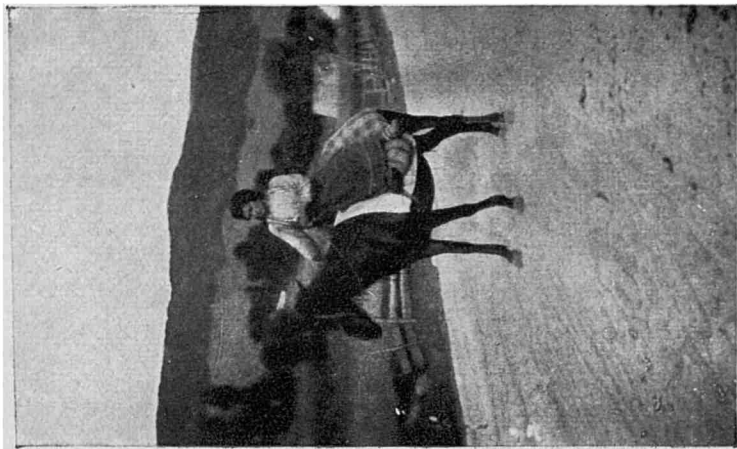
Aceeși.

XII

Colo 'n zos, la Șesurele
 Răsăriră două stele —
 Ba-s două surorj a mele.
 Una rîde, una plînge.
 Țea țe plînge flori țipa.
 Țea țe rîde culegea.
 — De țe plîngi, soruța meș?
 — Cum n'oș plînge, soră dragă.
 C'am avut o grădiniță
 Și n'am fraș să mj-o 'ngrădească,
 Niçj surorj să mj-o plivască;
 Niçj n'am fraș, niçj n'am surorj —
 Gîndeșj că-s pical' din norj;
 Niçj n'am mamă, niçj n'am tată —
 Gîndeșj că-s făcut' de piatră.

1921. Secătura — Maria Bota, 45

¹ Se pronunță numele sau ființa căreia se descîntă.

1. Moață de pe plaiul Bihariei
mergînd călare spre Vidra-de-sus.

1. Port femeiesc din Găureni
(Valea-Ampeiului).

XIII

Frunză verd'e de săcară,
 Minios badea de-asară
 Că n'am eșit că n'ani putut :
 M'o pus maica la černut
 Și mi-a dat o sită deasă
 Să nu poči eși din casă.
 Ș'am făcut cum am putut,
 Ș'am luat una mai rară
 Ș'am eșit la badea-afară.
 Când fusei să-mi stimpăr doru
 Mă strigă s'aprind cuptoriu;
 Când fusei la sărutat
 Mă strigă la frământat.

1921. Secătura — Lina Roman, 22

XIV

A I a n c u l u j

Viñe Iancu de la munt'e
 Cu trei mij și șapte sute,
 Tot catañe. nu răgu'e,
 Și fečiori de čej de frunte.
 Șade Iancu la fîntînă
 Cu pușca plină a mină.
 Nu știu plină o e gosală—
 Fug Unguri de s'omqară.
 Iancu pușcă printre braz,
 Fug Unguri fără nădraği;
 Iancu pușcă pin muzuči,
 Fug Unguri fără papuči;
 Iancu pușcă și scînteje,
 Fug Unguri fără h'ink'ee.
 Pe dealu Feleagului
 Mărg carăle Iancului :
 Boi-s cu qarñe de čeará,
 Om ca Iancu nu-ı în Țară;
 Boi-s cu qarñe d'e spumă,
 Om ca Iancu nu-ı în lume.
 — Iancule, Măria-ta,
 Lasă Turda, n'o prăda,
 Că-ı dau bani cu ferdela

Și galbeni cu merța,
 Numai Turda n'o prăda.
 — Da eș 'n Turda m'oj băga
 Și eș Turda n'oj spărma.
 Numa Domnia oi țipa,
 Ca doamnila și pparçile
 Să țipe munușile
 Și să țasă pinzile,
 Pecum țas Rumincile

Aceeași.

XV

Mașjaran crescut în iarbă,
 Trece badea, nu mă 'ntreabă,
 Gindești că nu i-am fost dragă?,
 — F...-ți morții ceucă neagră,
 Ce mîi-aj dat de mîi-ești dragă?
 — Nu ț'am dat, bade, nimică,
 Ce ț'am fost dragă de mnică.
 Pentru ok'i dumi-tale
 Coboriș din deal în vale
 Și sariș valea 'ncălțat,
 Niș un pic nu m'am udal,
 Num' o țiră laun pk'içior,
 C'am grăbșit că mîi-o fo' dor.
 Dorul meș e numa dor,
 Nu-l pot spune tuturor.
 Las' că-l știe qareçine
 Care-l trașe ca și mine,
 Că tot d'int'un loc ne vișe.

1931. Albac — Ioan Todęa, 62

XVI

— Vjună muncă și-l ja draçi
 Pe badiștu — multe-mj façe.
 L-aș iubi și nu-mj preș plaçe,
 Că-i musteșta 'nșepățoare
 Ca urzica din răzqare.
 — Nu te ținșa, lele, tare,
 Nu ești mindră, numa-ț pare.
 Nu gîndi, mindră, că-mj plaçi,

Că numa năcaz imj fači;
 Că 'n zadar, mindră, gindești,
 Mnie nu-mj mai trebuești.
 — Dacă nu ț'am trebuit,
 Pentru ce m'aj celuit?
 — Frunză verde semenic,
 Cqată-ț, mindră, alt vojnic
 Că cu miine n'aj nimnic.
 Că cu miine ce-aj avut,
 Cred'ința nu ȳ-aj ținut.
 La cred'ința mueręască
 Dracu să să hġizuiască,
 Că mujeęa cind să žură
 Dă-i cu palma peste gură,
 Să cură singe 'nk'egat,
 Să-și cunoască pe bărbat;
 Ș'o mai suči, ș'o mai întqarče
 Pină o despoj de floače,
 Și de qasele din gură,
 Că nu-i om, ce-i făcătură.

Același.

XVII

Cine v'ine pe dos in žos?
 Mnicu čela frumos
 Cu clopu čela flocos,
 Și cu cizme-abrudănești.
 Să bagă 'n casă la Moiești.
 Moieșu Pătru ziče:
 „Da-s'ar mamij dracului,
 Făcut-aj vasele cumnatului?
 Că-ț dau un pumn
 De-ț meręe fum;
 'Ț dau o palmă —
 Nu cot că ești cu năframă“.
 Mnicu trasă clopu pă ok'i
 Și să luă in žos cătă popk'i.
 Cind fu la Țigani
 Să făcu Mnicu pogan;
 Cind fu la Solomon
 Să făcu Mnicu cocon.
 Să băgă la popa in casă

Și să pusă după masă :
 «No, părinte, să mă cununj cu păstșoare».
 Popa să 'mbgia și nu preș tare: —
 Locomja pântru păstșoare.
 Ij cununară și-ij dusără acasă.
 Mniculae Pircăleșta
 Beleşa lavișta
 Ca să d'ê mincare la uspăț;
 Filimon, cuzmă târcată,
 Tăja un pomnol de vatră.
 Mincară
 Și să ospătară
 Și să culcară.
 Diminșta să sculară:
 — Ilină, față plăcută,
 Hajda tu de mă sărută.
 — Bucuros t'e-aș săruta,
 Da-ij flămîndă gura meș.
 — Invașta-te cu a răbda,
 Numa piră-a t'e deda;
 Će uște Će clop flocos port
 Și răbd șome de mă 'ncord.
 Da om vinde k'eptariju
 Și om lua cu pătrariju,
 Să mai mîncăm odată,
 Cum mîncăj la Vălenj, fată.

1921. Scărișșora-de-sus — Șeorge Pașca, 30.

XVIII

— Măjcușă, mă dșare capu:
 Du-te și-mj așterne patu;
 Și mă dșare capu rău —
 Dar mj-așterne patul tău.
 — Ba eș nu, că ț'am tot spus
 Că mindrele te pun sus.
 Spusu-șj-am — lua-șe-ar dracu —
 Mindrele ț'or pune capu.
 Cînd găta mașca de Ćină,
 Pe Văleşan țineș lumină;
 Și cînd fu la mîjzăș-nșapte,
 Văleşan trășșeș de mșarte;
 Cînd răvărșa zorile,

Îl cîntaș surorile.
 Cîntă cucu dintr'un spin,
 Pe Văleșan lumină șîn;
 Cîntă cucu dintr'un fag,
 Pe Văleșan clopote trag;
 Cîntă cucu dintr'un nuc,
 Pe Văleșan la grăpă-l duc.

1921. Scărișoara-de-sus (Hozărești)—Pătruse Rafila, 24

XIX

Flăcare albă-galbănă,
 Dorul tău mă leagă-nă.
 Nu grăbi la măritat
 Ca flăcarea la scuturat:
 Flăcarea mai înflăcără-odată,
 Dar tu n'aj să mai fi fată;
 Flăcarea ară-a mai 'ntluri,
 Dar tu fată nu-î mai fi.

Acceași.

XX

Adu, Dăamne, vara iute,
 Să mă gur și eu la munte,
 S'aud fași viziin
 Și mîndra 'n frunză zicin;
 Ea să zică, eu să cînt,
 Să ne treacă de urit.

Acceași.

XXI

Citu-î lumăș și țara
 Nu-s feșorî ca la Girda:
 Horitorî și băutorî
 La toată crișma detorî;
 Și la mine și la tine,
 Că dăară nu știe nime.
 Eu trudesș să mă plătesș —
 Mai tare mă detoresș.

Acceași.

XXII

O venit vorbă într'o seară că Unguri o eșit pină la Petreasa și veni vorba că la noapte pk'ică la noi, că ne omqară prin casă, și mama o fost să baqe pk'itā în cuptori și moșaș a dzis că ęa nu fuqe de Unguri. Da mama o dzis că ęa nu șede să baqe pk'itā în cuptori, că vin Unguri și ne omqară. N'avea haznā de pita aja. Am fuqit pe dosul esta 'n sus, *Dosu-Feričetului*, pin pădure. Ne-am așezat acolo și o vinit pe un drum un gornic de-a ierariului și o dat de noi acolo:

— Cine ești?

Mama o dzis: „Eș sunt, Moșoaș”,

— Și copilul l-aj gāsit aiçi?

— Și, da.

— D'apoi, unde-i copilul?

— Iatā-le, aiçi!

— Ai, dragu baçului, să-ți dee baçiu vin-ars.

Avea o palascā cu vin-ars cit o roatā de plug. Mj-o dat vin-ars și am bāut și: „Mai bea...”

Dede și mamij vin-ars. Mama dzise că nu bea.

„No, mereți dracului acasā și vā culcați”.

Dacā nj-am culcat, dimineța a vinit acasā și au aflat pita scqasā din cuptor, gata cqaptā și n'o fost nimnic.

Atuncęa bātaja dela Fintinele s'o gātāt și o vinit și tatā-meș de-acolo, dela bātaje, noapteș, și o intrat pe ușa cāsii și o strigat pe mine:

— Sın-Iqane, scqalā-te!

— Da cine-i?

— Eș sint, iatā-tāș.

— D'apoi acuma ce-ț trebuie?

— Da nu-mj trebā altā, numa mnjere.

— Pitā nu-ț trebuie?

— Nu-mj trebuie. No, vinā la tata.

Și m'am dus pe brațele lui și l-am sārutat. El m'o sārutat da plingin:

— Bine, dragu tatiș, da tu plinși. Da eș am plins mai amar de cum ai plins tu.

Apoi atuncj bātaja s'o gātāt.

1922. Gura-Arāzj — Sınt-Ion Nicula, 79.

XXIII

Casa lui Horia e pā deșalul Feričetului și acolo acum nu mai este nimnic, numa o grādinā cu floriș miroșitoare, alta nu mai

este acolo nimic. Ușa căsii o fost tăjate litere de mina lui, apoi ușa s'o dus la București pină în bătaie ¹, cam la 120 de ani după moartea lui Horia.

Oameni ațeja care l-o prins pă Horia și l-o trimes la Zlagna o fost de-aicēja, din Gura-Arăzii, de pe dealul Măteșeștilor. O căpătat o poruncă că vor căpăta o plată bună de l-or puteja prinde. Și l-o prins noapțea în coliba lui, iarna. Din Zlagna, după ce l-o primit pe el, le-o venit o poruncă să să ducă la Zlagna oameni țeja care l-o prins pă Horia; și s'or dus acolo și or căpătat fieș-tecare cite o țubică de galbeni și o venit cu bani și o cumpărat griu; și o măcinat grîul și l-or dus acasă și or făcut pită. Și o femeje bătrînă o scos din cuptori un cocu și l-o rupt în două să să rățească. Și după ce l-o rupt în două o găsit în cocu un dobr de sînge înk'egat și o dzis cătră irezi: „No, vai de voi! Ce ați făcut voi? Ați vindut pe Horia și iacă-tă, sîngele esta fi sînge nevinovat și acuma voi vreți să mincați sîngele Hori. Nițe voi, nițe copii voști nu viți fi gazde, numai sărăntoți care umblă din casă în casă să cumpere o bucată de mămăligă. Și așa viți fi în veți pentru tătdeăuna”².

1922. Gura-Arăzii — Același.

XXIV

Horia o fost cu păru mare, negru și fața obrazului tot țe-t gră. Acuma eu nu l-am văzut, fără am auzit dela bătrînă care o fost înaintea meja. O fost negrițjos și om mare de oase. Era înal și gros, ok'i negri, barba țeagră și mare.

1922. Gura-Arăzii — Aceași.

XXV

Cînd am fost de treizăci de aj păru l aveam impletit, cu o k'ică numa la o urek'e, d'țe-a dreapta, aici. K'ica era lungă, mai țjos d'ela țță. Măgureni numa aveja două k'iți, da noi numa una.

1922. Albac (Păriul Balțeștilor) — Pavăn Dumnitru Trit, 88.

XXVI

Eu în Rusia, tumna în Galiția și la Ivangorod am văzut batrini care sta acasă, care nu s'or dus la armată, cu păru mare și cu barbă mare. Cînd țe-a văzut pă noi tunzîndu-țe apoi țe ni-o spus că de ce țe tund'em? Batrini țipaș păru așa pă spa'te,

¹ Înainte de 1914.

² Vezi și relatarea din Rubin Patitia, *Țara Țopilor*, Orăștie, 1912. pag. 141 și urm., precum și pag. 161.

îndărăpt, numa cu o singură k'ică împlet'ită. Popk'ij purtau păru lung, cu k'ică împlet'ită. Care sint batrinj și amu arū păru lung. Tăt așa o fost și la noi, in țara noastră, numa că purta k'ică pe o urek'e.

1922. Albac (Dealul Sohodol) — Todea Ispas, 33.

XXVII

D e s c î n t e e d e n a v î s c ă

Navisca albă,
Naviscă neagră,
Naviscă galbără
Naviscă porumbă
Naviscă brăză,
Naviscă de peatră
Naviscă de coastă,
Naviscă de baltă.

1922. Scărișoara-de-jos—Rusanda Ivan Ursăia, 80.

XXVIII

D e ș e r p e

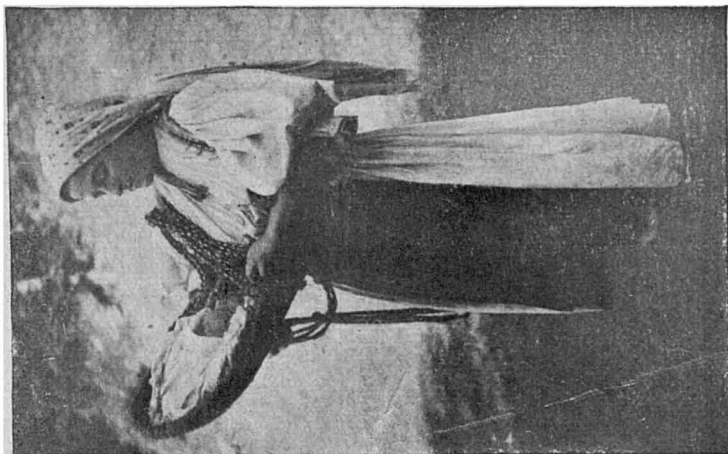
Șerpe alb,
Șerpe negru,
Șerpe galbăr,
Șerpe sur,
Șerpe vinăt
Șerpe de apă,
Șerpe de baltă,
Șerpe de coastă,
Te taj cu cuvintu mneș
Și cu a luș Dumnezăș,
Să te seșe,
Să te usșe,
Să destimșle,
Să se desgimșle.

1923. Scărișoara-de-jos — Aceeași

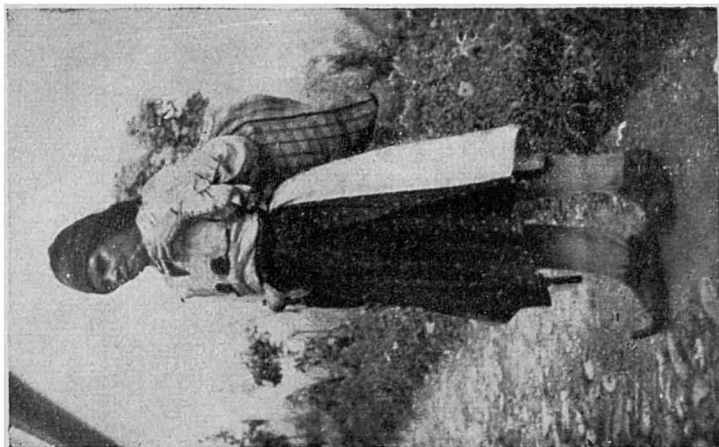
XXIX

A p o t k ' e j

Potcă verde,
Potcă galbără,

1. Novasta Maria Sirbu, născută Draia,
din Tomnatec, cu copilul ei
în leagăn împletit.

2. Tip și port din Mogoș: femeia
Salvina Băeșan din grupul
Micleşti.

Potcă sură,
 Potcă neagră,
 Potcă vinată,
 De-ai h'i țipată în peri de porc
 În peri de porc t'e du;
 De-ai h'i țipată în floațe de cine,
 În floațe de cine t'e du;
 De-ai h'i țipată în floațe de găină,
 În floațe de găină t'e du;
 De-ai h'i țipată în vînt,
 În vînt t'e du;
 De-ai h'i țipată în bțoare,
 În bțoare t'e du;
 De-ai h'i țipată de văduvă grasă,
 De fată frumoasă;
 De-ai h'i țipată de duh necurat,
 În duh necurat t'e du.
 Că de nu țe-ai duce
 Cu țarfețele țe-oj tăja,
 Cu mătura țe-oj mătura
 Și 'n Mareța Roșie țe-oj țipa.

1922. Scărișoara-de-jos — Aceași.

XXX

De počitură

S'o luat pă cale, pă carare,
 S'o tilnit cu Sînta Maria mare,
 S'o slobozit pă o scară de țeară
 Cîntînu-să,
 Văitînu-sa.
 — Će te cîntî,
 Će te vajețî?
 — Că mi s'o pus počitura în brîncă.
 — Să nu te plîngî,
 Să nu te cîntî?
 Că putere ț'oj da
 Și durereța ț'oj lua,
 În munți o-i țipa,
 Unde nu cîntă cocoșu
 Și oj nu bjară

Și pasări nu cîntă;
 În munți pustii
 Și 'n codri sălbatici.

1922. Scărișoara-de-jos — Aceeași.

XXXI

Mă tot mînr de codru verde
 De ce țoamna vestedăște,
 Primăvara înfrundăște;
 Că eu dacă bătrînesc
 Nu poçiũ să mai 'ntîneresc.

1922. Scărișoara-de-jos — Aceeași.

XXXII

Dacă te ved'e lupul arînt'e dimineța, atuncea răgușești;
 fără numa ço'a' să-ț ții părul d'e pă creștetul capului și atuncea
 nu răgușești. ¹

1924. Scărișoara-de-sus

GLOSAR

- a, *la*: „ai venit a oi să cum- altă-çară, *cf.* çară.
 perî“; „se duce a piçioği și-i amînjadzădzi: a *prînzî*: „să am-
 mîncă“ (Albac). nîjadzădzim“ (Albac).
 abrudănesc xvii, *din Abrud*. apăra, a *feri*: „apără Dumîne-
 ácari, *oricare* (Scărișoara); *cu dzău*“ (Scărișoara-de-sus).
toate că: „ácari că a zis“ (Bul- arînt'e xxxii, *înainte*.
 zești, Tomnatec). *Cf.* alina. aspăreș, a *speria*: «s'o aspărjât»
 adéca, *de geaba, în zadar*: „a- (Tomnatec).
 deca grăjești“ (Tomnatec); „a- astară, *de seară*.
 deca te duçj“ *sau* „aj viînt auă, *aici* (Bulzești). *Se aude foarte*
 de-adeca“ (Vidra-de-sus). *rar*.
 ağest, *deschis vederei și frumos*: auaçe, *aici*. *Formă curentă*.
 «loc ağest» (Albac, Lăzești).
 alina (a să), *a se așeza pe ceva bariçe, fîntînă cu apă stătătoare*
în sus, pe arbori, pe casă, etc.: și *plină de mătasa broaștelor*;
 „să aliîne indeva 'n sus, c'apoï *mocirlă* (Măgura). *Accentuat pe l.*
 puînem brînca pe ej [pe pui]“ *bjera xxx, a zbiera*.
 (Bulzești); *a șe așeza, a se li- bîndură (cu accentul pe î), veș-*
 niști: „lăt omu ço'a' să s'aliîne *mint părăsît* (Gura-Arăzii).
 acari unde“ (Scărișoara-de-jos). *bombóz, pl. bombqază, bomboane*

¹. Cf. T. Papahagi, *Din folklorul romanic și cel latin*, 129-130.

- (Valea Ampoiului). *Forma am auzit-o și în Bretea-Streiului (Hunedoara).*
- brincă xxx, *mînă*.
- bucjum, *buștean, buturugă* (Bucium-cerb).
- buholt, *vifor* (Albac).
- bui, *a cobori*: „bui la vale“ (Hăl-măgel). *Urmărind forma și în Bulzești, mi s'a răspuns*: „numa la Vața să dзіche „bui la ȃelal o bui la vale“; Moțij dзіc că „amu mă goj a munte“».
- buh'e, *butoi*: «buh'e de vin» (Neagra, Vidra-de-sus).
- caluță, *cărvare* (Scărișoara-de-sus).
- canță, *iapă* (Scărișoară). *Intrebuițat ca poreclă de familie. Et. ung. kanca.*
- cațăviră, *nevăstuică* (Cimpeni).
- căli, *a fura, a șterpeli*: „măi l-o călit în noaptea asta“ (Bulzești).
- cînta (a să), *a plînge, a jeli* (Bucium-șasa).
- cîștig, *grije, pază, îngrijire*: «dau oile în cîștig».
- cîștiga, *a îngriji, a păzi*: „cîștigă de vite“. *La unele „crînguri“ sensul curent e necunoscut.*
- clăcan, *cosaș* (Gura-Arăzii).
- clierj, *creeri* (Bulzești).
- cocū xxiii, *pînișoară de cuptor*.
- cotreș, *coteș de găini* (Scărișoara).
- csiū l cșșș... *strigăt pentru a speria și alunga găinile* (Albac).
- * *cure*: numai la perfectul compus: *a curs, a alergat*.
- custa, *a ținea în vieață*: „să-l custe Dumnedzău“ (Scărișoara, Lăpuș).
- cuț viii: cuț de pk'iatră, *bucăți*.
- čeapță, *impletitură de ață ce se pune pe cap* (Ighiu).
- čelnic, *liber, fără nici o povară*: «cal čelnic» = *cal care nu duce nici o povară*; „mej ca čelnic“ = *mergi liber, fără nici o greutate*; „uile omu čela, me' čelnic, n'are nimnic în spate“ (Bulzești, Tomnatec). *Et. sl. čelъ-nikъ.*
- čeučă xv, „*corvus monedula*“.
- čelui xvi, *a înșela*.
- čilek'ju, *copil, băiat* (Scărișoara): *Et. ung. cseléd.*
- čjopor, *pl. čjoporă, o parte din turmă, din cireadă*: „čjopor d'e vit'e“ (Bulzești).
- čjoz, *pășitor* (Scărișoara). *Et. ung. csősz.*
- čirū, *scrobeală făcută din faină de grâu fiartă* (Albac).
- čjubică xxiii, *vas mic de lemn*.
- čjucuti, *a paște, a mânca*: „căprele sau oile čjucutesc virful de plante“ (Gura-Arăzei).
- čjup, *puțină lână sau iarbă* (Scărișoara).
- čjurlica x, *a ciripi*. *Et. bulg. čurlikam.*
- dascariță, *învățătoare* (Bulzești).
- dec (mă dec), *mă duc* (Bucium-sat Albac).
- dejcu (mă dejcu), *se aude numai la indic. pres. pers. I-i sing.* (Bulzești, Tomnatec).
- desfataț, *deschis și încîntător*: «loc desfătat» (Bucium-muntari).

- desgimfa xxviii, *a desumfla*.
 destimfla xxviii, *a desumfla*.
 dole, *versant de munte în formă de vale* (Tomnatec). *Et. sl. dolъ*.
 doscă, *scîndură* (Abrud).
 dovlete, *pl. dovleți, dovleac* (Bulzești); *am auzit-o și în Bretea-Streiului*.
 dric, *mijloc, toi*: „în dricu zilej“ (Abrud-sat).
 druleu, *lemn întortochiat și noduros* (Scărișoara).
- fațe, *a zice* (Vidra-de-mijloc).
 facătură xvi, *diavol*.
 feiga, *fuga*: „vă tăt feiga“ (Bucium-sat, Vidra-de-sus).
 flôiră și flueră, *fluer* (Bulzești, Tomnatec).
- gavozl, *cuiul de potcoavă sau coroana lui* (Albac).
 gădiș, *mulțime de fiare sălbatice* (Scărișoara).
 gălbiničjü (la față), *gălbui* (Secătura).
 golomóz, *ceva care e înfășurat, strîns; mototol* (Scărișoara).
 Go(a)ța, *nume cu care mamele sperie pe copii ca să înceteze de a mai plînge*: „tačj că y'ire Go(a)ța“ (Scărișoara).
 greluș(u), *greeruș* (Bulzești).
 guri, *a sui, a urca*.
 guriș, *urcuș*.
 gebe. *cal slab, mirșoagă* (Scărișoara). *Et. ung. gebe*.
- hajduc, *polițist* (Scărișoara).
 haisău I, *pușcaș*.
 h'erneu, *învelișul căruței făcut din „lipideu“ de cînepă*.
- h'ink'eų, xiv, *trăsură*. *Et. ung. hintó*.
 (h)oară, *găină*: «noji nu umblăm cu horji» (Bulzești); „cumpăr cucuruz pentru hoară“ (Zlatna).
 hudă, *gaură*: *numai în expresiunea „hudă d'e nuntă o hudă la mîrîșasă“* (Bulzești).
- ierar xxii, *Stat*.
 ind'e și îne, *unde* (Bulzești).
 irez xxiii, *descendent, urmaș*.
 izvuc, *izvoraș* (Neagra).
- indălui, *a porni* (Trîmpoiele, Sohodol).
 îndărămnic, *rău, încăpăținat*: «cine îndărămnic» (Iarba-rea).
 inlesni, *a iefteni*: „marhăle s'o inlesnit“.
- invălit, *sb., adunat, strîns (în legătură cu strîngerea urzelei pe sul)* (Bucium-sat).
- lqagără, *revoluție (cea din 1848)* (Scărișoara).
 loc: «de loc», *imediat, îndată*.
 lume, *pămînt, farine, holde*: «lumea-î goală, nu s'o făcut nimînic»; „Un Moț o spus că la Sirgia o plojat, că lumea tătă e bună“; *văzduh, atmosferă, vreme*: „Aji gind'i că ploaje la noapte, ca, uij'e, lumea e blîndă și-s norji“; „...vezj, lumea-î blîndă, nu abură ničj un vînt, ij cald sara și-s norji“ (Bulzești, Dealul Dăneștilor).
- mazăre albă, *fasole* (Tomnatec, Bulzești).

- măzine, *mazăre* (Măgura).
 măgură, *măgură* (Scărișoara).
 măjetoare, *pl. măjetori, șură pentru vite* (Scărișoara).
 măjetură, *șură de paie* (Bulzești, Tomnatec).
 mărșină, *tren* (Măgura).
 mereu, *încot*: umblă mereu (Scărișoara).
 mjeuna VIII, *a miorlăi*.
 mirli (a să), *termenul obișnuit pentru împreunarea oilor*.
 miș VIII, *pisică*.
 mîedû, *idromel, un fel de limonadă* (Bulzești, Vidre).
 moșe XXII, *bătrînă și bunică*. (Bulzești).
 moniție, *decorație* (Albac).
 moșu, *bătrîn și bunic* (Bulzești).
 mulcea, *moale*: „lină mulcea“ (Albac).
 mulcela (a să), *a (se) coace*: „mereșoarele se mulcelează“ (Măgura).
 mursă, *apă îndulcită cu zahăr* (Bulzești).
 mutătură, *șură de vară la munte* (Scărișoara).
 muzuc XIV, *brădet*.
 năvi-că, *nevăstuică* (Scărișoara).
 ncărca (a să), *a (se) murdări*: „mă ncărc d'e vină“ (Albac).
 ncolça III, *incolo*.
 ncorda (a sa) XVII, *a (se) îndoi, a (se) ghemui*.
 noatră, *urzeală neșesută dar aranjată în război* (Bucium-sat).
 nevedil, *năvădit* (Bucium-sat).
 oară: „de altă-ară“, *de altă dată* (Albac).
 ok'i de găină, *bătături la degetele picioarelor* (Scărișoara).
 olintari, *orientali (ortodoxi)* (Bulzești).
 ojmă VIII, *bubă, abces*.
 palască XXII, *ploscă*. *Et. ung. palasz*.
 păriște, *pajiște* (Tomnatec).
 pasulă, *fasole* (Măgura).
 pașășir, *pasager* (Ampoiul).
 pazitură, „mîncare de mazine“ (Măgura).
 pântru, *din cauza*: „pântru seceță“ (Tomnatec).
 părădeci, *pătllăgele roșii* (Tomnatec, Bulzești).
 păștoare XVII, *servitoare*.
 pătură, *pl. paturi, foaie de plăcintă* (Bulzești).
 pepingîine, *pecingine, spuzitură*.
 pîrci(a să), *împreunarea caprelor pîrtilig, om găgăuș* (Albac).
 pîrcă, *scroafă* (Albac).
 poșăce, *colac de nuntă, cu desenuri deasupra și uns cu ouă* (Cărpiniș).
 pogân XVI, *mare și puternic*: „čepogană ești, doamnă!“ (Munună).
 policră, *poreclă* (Vidra-de-jos).
 pomnol XVII, „darab“, *bucată*.
 porumb-ă XXVII, „suriu“.
 postii, *păstăi* (Măgura).
 predanie, *tradiție* (Tomnatec).
 primă V, „plank'ică“ (*panglică*).
 răguliță, *răscoală* (Gura-Arăzii).
 răpălit, *reparat*: «biserică răpălită» (Tomnatec).
 rătăli, *a fugări* (Bucium-poieni).
 rod'e, *negură care strică semănturile și fructele* (Scărișoara).
 sărântoc XXIII, *sărac prăpădit*.
 scoruș, *arbore semănînd cu călinul* (Gura-Arăzei).

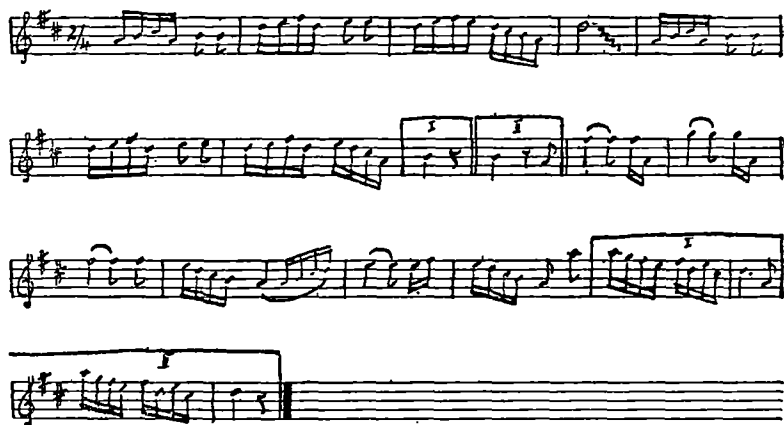
- socală, *un fel de cicric* (Bucium-sat).
- sor, *șoric* (Scărișoara).
- spârma xiv, *a sfârma*.
- staur, *staul* (Scărișoara).
- strezi, *a trezi; a apuca*: „așa ne-am strezit din bătrîni” (Abrud, Scărișoara).
- sučitoare, *bățul cu care se subțiază foile de plăcintă* (Bulzești).
- suri, *a sui, a urca*: „e datat a suri și a cobori; suri pe cal; nu surim” (Bulzești).
- suriș, *urcuș* (Bulzești).
- șcirtaveț, *castravete* (Scărișoara).
- șpațir, *plimbare, călătorie* (Vidre).
- taflică, „trafică”, *debit* (Albac).
- târcat xvii, *pestriț*.
- tîrsă, *loc acoperit cu arbuști mici; încîlcitură de arbuști mărunți* (Tomnatec). *Et. sl. trъca*.
- torțiel, *buruiană* (Gura-Arăzii).
- troacă, *igheab în care se dă porciilor de mîncare* (Tomnatec).
- trocû, *căpistere mică* (Tomnatec).
- tucă, *strigătul cu care sînt chemate găinile: tucă! tucă!* — „Buț la vale, Pascule, c’o tunat o «nevoe vinată»¹ ’n sat la noi și nu mîncă numa tucă de găină friptă și virvu laptele-lui!” (Vidra-de-mijloc, 1924. — Rah’ila Heler). *Et. ung. tyúk*.
- tulnic, *trîmbiță făcută din lemn de cireș, lungă de 2,80 pînă la 3,40 m.*
- tuna, *a veni, a sosi* (cf. tucă).
- tuturez, *un fel de tulnic, bucium* (Scărișoara).
- țășe, *depăntură cu ajutorul cicricului*.
- țărëni, *oameni dela șes, dela țară* (Ampoiul, Abrud).
- țipou, v, *colac, pine de nuntă*.
- țîngău, *copil zburdalnic de 16-17 ani* (Ighiu).
- țuputel, *derivat din vb. a țopai* (Scărișoara).
- îmă, cf. ojmă.
- urla, *a cobori*. Cf. pag. 40.
- urmă: „urma caprei” = „fătătoarea caprei” (Bulzești).
- vatră, *loc gol nesemnat într’o grădină* (Tomnatec).
- văi, *a vedea* (Bulzești).
- vărmeze: «vărmezeța Cluzului» *comitatul Cluzului* (Certeja).
- vătrit, „loc unde nu e păriște ca în curte”; *întins, lățit pe vatră* (Tomnatec).
- vifel v, *colțier de nuntă*.
- vindroc: „Moți merg vindroci la țară”, *Moții merg încărcăți pe spate [cu cercuri, ciubere, etc.] la țară* (Scărișoara). *Et. ung. vándor*.
- vorovi, *a vorbi* (Bulzești).
- vuzi, *a furnica, a roi*: «oameņi vužesc pe dealuri» (Bulzești).
- yiqară: «apă limpede ca yiqaran» (Vultori). *Intrebînd ce însemnează „ca yiqara”, bătrîna de la care am auzit cuvîntul n’a știut să-mi dea nici o lămurire. Fără a putea fi explicată de cei ce o întrebuițează, forma circulară și în aromînd în expresiunea „apă yiqară”.*

¹ Prin „nevoe vinată” se înțelege Bulzeșteanul, care umblă îmbrăcat în haine negre. E o strigătură a Moșilor la adresa Bulzeștenilor.

zadă, *pin* (*pinus picea*). zgruntari (de piatră), *piatră mă-*
zară, lapte bătut (Bulzești). *Forma* *runtă* (Neagra).
am înregistrat-o și în Bretea-
Streiului *zeb, buzunar* (Albac).
zdrămță, zdreanță (Scărișoara). *zingăr, gingaș* (Bulzești).
zdravni, a strănuta (Abrud).

MUSICĂ POPULARĂ.

Țarinele ce urmează sînt generale în Țara Moșilor. Ele con-
 stitue aproape unicele arii instrumentale la petrecerile ca și la
 dansurile lor. Sînt cîntate de obicei din clarinete însoțite de violi
 sau de contrabas. Toate aceste patru arii le-am cules dela Traian
 Marița (18 ani) din Poiana-Sohodolului în 1922, cîntate din fluer.

Țarina Băeșilor*Țarina Moșilor*

Țarina Abrudenilor

Musical score for 'Țarina Abrudenilor' in G major and 2/4 time. The score consists of six staves of music. The first five staves contain the main melody, and the sixth staff ends with a double bar line. The melody is characterized by a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes.

A Iancului

Musical score for 'A Iancului' in G major and 2/4 time. The score consists of two staves of music. The first staff contains the main melody, and the second staff contains a continuation of the melody, ending with a double bar line. The melody is characterized by a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes.

Tache PAPAĞAĞI

TARA MOTILOR

Scara: 1/150.000

